Мы бідны, уж з діда, прадіда,
То духом хоц будме богаты!
І чести не дайме здоптати,
А віры не зломит нам біда!
(Русенко)

ISSN 1508-5104

DWUMIESIĘCZNIK

СТОВАРИШЫНЯ ЛЕМКІВ

STOWARZYSZENIE ŁEMKÓW

LEMKO ASSOCIATION

Бесіда

ДВОМІСЯЧНИК * РІК XIII, Нр 1(58) СІЧЕН – ЛЮТИЙ 2001 * КРЕНИЦЯ – ЛІГНИЦЯ

Бесіда

Часопис Головного Заряду Стовариша Лемків

выходит од 1989 рока

посвячений збережыню історыі, культуры і языка Лемків

інформуючий о жытю нашой і братніх нам суспільности

плекаючий вірні надіі прадідів і вітців

В *Бесіді* почуеш смак рідного слова, такого, як передати го треба Твоім дітям і внукам

Буд спілучастником і співтворцьом *Бесіды*, бесідуй з *Бесідом*

Бесідуй, рад, гвар, повідай! Товды ЛЕМ будеш собом і шанувати тя будут Люде

Чытай *Бесіду* Внуку і Діду!

(...) Може молодше, друге і третє покоління нашых выгнанців мало меньше спосібности стрітити і познати Того тихого, спокійного і скромного, здавало бы ся, звычайного чловека деси з Лемковины. Жытя потвердило неєден раз, же мудріст і скромніст – то велькіст!

Ярослав Зволінскій, *Петро Феціца* – стор. 6

(...) Наша бесіда пребігала барз просто, простыма высловами о основных сферах жытя, але конец-кінцьом порозуміти ся мож было. Коли єднак іх підслухувала-м, вірте мі – так без заміру, бо – як думам – дома мя добрі выховали, нич з того не могла єм понятиі „Русины то, ци не Русины?" (...) Але зато як засыпівали свій гымн, то вшытко кругом забырміло, а они довели, же заправды сут Русинами!

Анна Рыдзанич, *Час Ватр...*, стор. 8-9

Вказало ся, же серед присутных, подібні як во вшыткых інчых місцях світа, де до тепер мала єм нагоду бесідувати о Лемках, нашол ся тіж наш краян, Лемко родом з Тылича Ваньо Петро Балуц (Jean Pierre Baluc), што правда языково уж сфранцужений, але в свідомости твердий Лемко, барз пережываючий вшытко тото, што ся в тым выняткowым для него дни діяло.

Олена Дуць-Файфер, *Лемкознавчы выклады на Сорбоні*, стор. 11-12

Коли єднак появила ся в „Бесіді" нр 6 з рока 2000 критыка Пана Петра Михаляка (то значыт Головний Редактор допустил критыку) в котрий нашол єм прекрасне признаня „А гнеска?.. Може і дакус жалую, а штонайменче – непевний єм своіх аргументів" і дальше: „мате рацию – неє ся што понагляти" – сподабало ся мі тото.

Ярослав Горощак, *О нашій лемківскій писовні*, стор. 13-14

Не критикую організаторів, бо погода не од них залежна, але треба писати правду, а так ся юж утерло, же находят ся, думам же на замовліня, дописувачы, влучно з редакторами „Нашого Слова", котры лем хвалят Ватру в Ждыни і не знают яку тым способом роблят кривду тій імпрезі (...). Думам же правдивы дописы о Ватрі позволили бы єй уздоровити і была бы направду лемківска, бо тепер позостала лем назва.

Чытателька, *Дорога Редакцийо...*, стор. 17

На передній стороні окладинкы – *Пригріло сонце* (Церков в Бодружалю), фото: Діонісий Дугас;

На задній стороні окладинкы – *Зима в Копчовій*, фото: Володислав Грабан

Новины – не новины не лем з Лемковины

♦ 4 листопада Кружок Стоваришыня в Гожові орґанізував уж VIII Стрічы з Лемківском Культуром. Выступили лемківскы / русиньскы ансамблі і солісты зо Словаціі, Украіны і Польщы а тіж фольковий ансамбль „Черемшина" з Білосточчыны.

♦ 5 листопада в Рускым Керестурі (Югославія) одбыл ся Надзвычайний Конґрес Руской Маткы. Зашли великы зміны в заряді, а новым ведучым остал Михал Колесар.

♦ 6 листопада Меджересортовий Колектыв д/с Народных Меншын при Уряді РП скликал XII посіджыня. Його темом было: *Шкільництво народных меншын в річ по введіню осьвітовой реформы.* Ситуацию лемківского шкільництва представила з рамени СЛ др Олена Дуць-Файфер.

♦ 19 листопада в горлицкій Рускій Бурсі організувано авторску стрічу з поезийом Володислава Грабана. Старшых і новых творів поеты з увагом слухали найвірнійшы любителі лемківского писаного слова.

♦ 24 листопада наша братня орґанізация в Словаціі – Русиньска Оброда святкувала в Меджелабірцях 10-літя свого істнуваня. Стріча, богато окрашена святочным програмом – была нагодом до підсумуваня дотеперішньой діяльности як тіж нагороджыня выдатных діячы.

Ведучий РО Штефан Ладижиньскый нагороджує о.Ф.Крайняка. В тлі (з баюсами) представитель Уряду Словацкой Республикы Михал Калявскый.

♦ 8-10 грудня в Варшаві одбыл ся Конґрес Культуры Польскей, на якій запрошено і наше Стоваришыня. В першым дни репрезентував СЛ Ведучий Андрий Копча, в наступных двох Заступник Ведучого Михал Сандович.

♦ 9 грудня в Братиславі засідала Сьвітова Рада Русинів. Участ взяли вшыткы члены Рады – зо Словаціі, Канады–ЗСА, Украіны, Угрів, Югославіі, Польщы (А.Копча). З Республикы Ческой приїхала Е.Пілатова, котра поіформувала Раду о приготовлінях до VI Сьвітового Конґресу Русинів якій одбуде ся 26-29 жолтня в Празі.

♦ 17 грудня ученикы середніх горлицкых шкіл, якы під патронатом Ліцею ім. М. Кромера вчат ся лемківского языка, запросили до Руской Бурсы священників, учытелі і діячів на дегустацию лемківскых велийных страв. Было такой так мило як на правдивій лемківскій Велиі.

В Рускій Бурсі коштували велийных страв (од правой страны): о. Андрей Квока, о. Роман Дубец, Олена Дуць-Файфер, п. Роман Дзюбина.

♦ 19 грудня діяче Руского Клубу, Русиньской Оброды і Театру Александра Духновича організували літературний вечер посвячений 100. річници смерти Александра Павловича. З доповідю выступил Доц. Др Мірон Сисак, а в артистычным програмі м.ін. славна Мария Мачошкова.

♦ 19 грудня Ведуцій СЛ А.Копча стрітил ся в Варшаві з Директором Департаменту д/с Народных Меншын Ришардом Сьвйонтком. Стріча посвячена была спілпрацы медже обома інституциями.

♦ 26 грудня Головний Заряд Стоваришыня Лемків на зобраню в своій сідибі в Лігници підсумував діяльніст в 2000 році і накрісліл рамовий плян діяня на біжучий рік.

З пресы

VIII Łemkowska Jesień Twórcza

Stowarzyszenie Łemków i Stowarzyszenie „Ruska Bursa" w Gorlicach zorganizowały w Krynicy w sobotę 14 października i 15 października 2000r., a w niedzielę w Bursie w Gorlicach VIII Łemkowską Jesień Twórczą dedykowaną pamięci Klaudii Aleksowycz w 170 rocznicę Jej urodzin. Była to wybitna Łemkini – poetka, dramaturg i działaczka narodowa. Mówiła o jej twórczości dr Olena Duć-Fajfer. (...)

Byłbym wielce usatysfakcjonowany gdyby dziewiątą następną Jesień połączono z poezją religijną i pieśnią cerkiewną w cerkwi na Zawodziu w Gorlicach, która jest słynna z wystroju wnętrza. (Marian Janiga, *Tygodnik Gorlicki*, 20.X.2000)

Dziękujemy za pomysł. Zastanowimy się nad nim, chociaż jest on trudny do zrealizowania ze względu na konieczność przemieszczania się, nie tyle występujących ile publiczności. Dziękujemy za obecność na każdej imprezie w Ruskiej Bursie.

Skandaliści w świątyniach

Galerii Zachęta udało się zrealizować przedsięwzięcie niemożliwe – w pół roku przygotowano wystawę, na którą największe muzea poświęciłyby kilka lat. Od dziś można oglądać „Klasyków XX wieku", zgromadzonych pod jednym dachem. Oto ich nazwiska: Picasso, Duchamp, Malewicz, Warhol, Beuys, Kandinsky, Brancusi, Bacon, Dali, Mondrian. Listę ustalono na podstawie rankingu tygodnika „Polityka". Nigdy dotąd, nawet na Zachodzie, nie zorganizowano ekspozycji tylu gwiazd jednocześnie. (...)

Każdemu z mistrzów wybudowano osobną, wydzieloną barwą „świątynię". Obiekty zestawiono tak, by możliwie najpełniej zaprezentować osobowości i twórcze koncepcje autorów. Każdy z nich stworzył własny styl, wytyczył nowy kierunek. (...)

(...) Andy'ego Warhola z kolei ostatnio często oglądamy w Polsce, ale dzięki tej wystawie o nim też możemy dowiedzieć się czegoś nowego. ⇨

Obok portretów znanych i bogatych przyciągają uwagę niezwykłe, abstrakcyjne „Kamuflaże" z 1986 roku (wykonane kilka miesięcy przed śmiercią artysty).(...) (Monika Małkowska, *Rzeczpospolita*, 24 października 2000)

Szkoda, że ciągle wśród czegoś nowego (?) rzadko wspomina się o narodowości Warhola. Niby to w świecie sztuki mniej ważne. Nie przeczę. Jednakże na swoim nagrobku kazał sobie Andryj Warchoła umieścić nie puszkę po zupie Campbela a trójramienny krzyż.

Łemkowski wieszcz

Nie można opisywać piękna ukrytego w ludziach ziemi gorlickiej bez uwzględnienia licznej społeczności łemkowskiej. Rozproszonej po świecie i Polsce w ramach hańbiącej Akcji Wisła w 1947 roku. Nie można też zapominać o pięknej kulturze łemkowskiej spisanej choćby przez poetów. W Gorlicach Zjednoczenie Łemków czyni starania, by w budynku Ruskiej Bursy zorganizować muzeum poświęcone Bohdanowi Ihorowi Antonyczowi.

— Mają Polacy Juliusza Słowackiego, to i my mamy tej rangi poetę Bohdana Ihora Antonycza — mówi Aleksander Maślej, prezes Zjednoczenia Łemków w Gorlicach. — Zresztą nazywamy go łemkowskim Słowackim. (...) (YES, *Gazeta w Gorlicach*. Bezpłatny dodatek *Gazety Krakowskiej*, 2 listopada 2000 r.)

Pięknie i wzniośle! Tylko że... Na znajomość literatury łemkowskiej ze strony działaczy Zjednoczenia Łemków zwróciłem już uwagę w komentarzu do tekstu *Hory nasze Karpaty* („Besida" 5/56/2000). Tym razem (a może znów?) „znajomością" zabłysnął sam były Prezes. — Jak można porównywać Bohdana Ihora Antonycza do Juliusza Słowackiego właśnie! Nazywać Antonycza łemkowskim Słowackim – właśnie! Dwa absolutnie różne style, dwie, odległe o całe stulecie, epoki. Owszem – z całą łemkowską dumą, bez narażenia się na śmieszność ze strony najwybitniejszych znawców tematu, porównywać można, a nawet wynieść Antonycza względem największych poetów Młodej Polski. Tak, można! Chociaż porównywanie geniuszy jest karkołomne już w założeniu. Przejdźmy jednak do drugiego aspektu sprawy. Nie każdego geniusza można nazwać wieszczem narodowym. I mimo całego szacunku dla Antonycza – w łemkowskim świecie nie można go odnieść do tej kategorii. Wieszcz wieszczy, zwiastuje dni Narodu, głównie dla Niego niesie swoje przesłanie. Antonycz jest (poeci nie umierają) ukraińskojęzycznym Łemkiem, poetą Świata. Dla Antonycza przewodnią gwiazdą nie jest Łemkowszczyzna (chociaż poświęcił jej kilka pełnych miłości liryków), ani tym bardziej Ukraina (nieobecna jako taka w jego poezji), dla niego światłem jest Człowiek, Miłość, Ból, Istnienie, Życie i... Przemijanie.

Panie eks-Prezesie – gdyby Pan wybrał Norwida, darowałbym. Ale, z drugiej strony, wiem że wyboru wielkiego Pan nie ma. Pan gadał dla samego gadania... Dla samego? O, chyba jednak nie doceniłem Pana jako dyplomaty. Dla Pana nadrzędnym celem nie było wcale muzeum poświęcone B. I. Antonyczowi, dla Pana celem było znalezienie sposobu na odebranie „przeciwnikowi" Ruskiej Bursy.

Muzea personalne organizuje się zwykle w miejscach w jakiś sposób związanych z danym twórcą. Antonycz nie miał żadnego związku z Ruską Bursą w Gorlicach. Jeśli już organizować muzeum (raczej izbę pamięci) należałoby to uczynić w odniesieniu do Iwana Żełema, poety, dla którego Ruska Bursa była drugim domem. Izbę pamięci. Kącik. Tylko. Bo generalnie Ruska Bursa, zgodnie ze statutem, dawnym i dzisiejszym, nie ma być Pamięcią, Wspomnieniem, a Życiem. Winna chronić pod swoim dachem młodych Łemków, dla życia właśnie, dla zachowania. I po części rolę tą już spełnia – odbywają się tu lekcje języka łemkowskiego dla młodzieży ze średnich szkół, próby zespołu „Łemkowyna", również – od grudnia ubiegłego roku – próby Młodzieżowego Teatru „Terka". Także, raz w miesiącu, imprezy z udziałem publiczności. Nie jest jeszcze Bursa bursą, internatem. Wyeksploatowana, nie spełnia takich warunków. Mamy nadzieje, że Państwo odda nam wkrótce na własność naszą własność. I pomoże odremontować. I wtedy – nie zaprzeczamy – może się w niej również znaleźć miejsce na Kącik Pamięci Bohdana Ihora Antonycza – Wielkiego Łemka.

Zakaz strzelania

Wczoraj w jednym z gospodarstw Zdyni w pow.gorlickim chory na wściekliznę wilk pogryzł dorodnego byka. (...)

— Polujemy na lisy, których większość jest zarażona wścieklizną – powiedział Zygmunt Wojtasiewicz, prezes Koła Łowieckiego „Dzik" w Gorlicach. — Nie jest dla nas zrozumiała decyzja wojewody zakazująca strzelania do wilków. Owszem, było pozwolenie, by zastrzelić chorego wilka, ale jak go znaleźć? (...)

W Powiatowej Służbie Weterynaryjnej dowiedzieliśmy się, że decyzję do odstrzału wściekłych lisów podejmują na własne ryzyko nadleśnicy. Potwierdzili to nam leśnicy z Łosia, z Gorlic. Kwestią podstawową jednak pozostaje odstrzał chronionych prawem wilków. Zgodnie z literą prawa, taką decyzję może wydać jedynie wojewoda. Mieszkańcy powiatu gorlickiego czekają. (YES, *Gazeta Krakowska / Nowosądecka*, 1 grudnia 2000)

Faktycznie, jeśli nie można znaleźć chorego wilka, może strzelać jak leci, za porządkiem. Musimy się przecież jakoś zachować jako gatunek. Albo my – albo wilki.

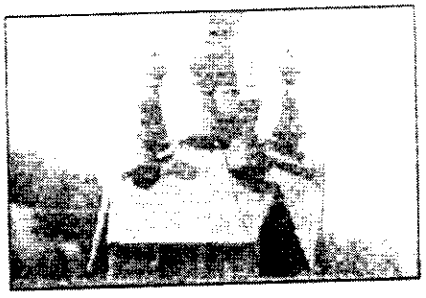

Cerkiewne kopuły widoczne przez turystów z daleka, to wizytówka powiatu gorlickiego. Przyciągają tutaj miłośników historii, zabytków i różnorodnej kultury. Fot. Jerzy Wideł (Gazeta Krakowska / Nowosądecka, 14 grudnia 2000)

Autora fotografii znamy. Czy jest On również autorem tekstu? Szkoda, że nie wiemy tego na pewno. Mielibyśmy, w razie potrzeby (i w zasięgu ręki), sądeczczanina - znawcę historii, zabytków i różnorodnej kultury

Chwila na Łemkowszczyźnie

Na ogromnym slajdzie kwitnące na żółto jak złota kula drzewo. Na sali skromniej: stoliki z białymi obrusami i zielonymi świecami, krzesła pokryte czerwoną dermą. W takiej scenerii odbywał się w Klubie Ukraińskim „Wieczór z poezją łemkowską".

Łemkowska rodzina Korobczaków przyjechała do Wrocławia po wojnie. W 1947 roku przeprowadzono akcję Wisła, w wyniku której przesiedlono Łemków, których uważano za Ukraińców na ziemie odzyskane. Akcja ta miała na celu wynarodowienie i wykorzenienie ludności łemkowskiej z jej kultury.

— U nas w domu bardzo dużo się śpiewało — opowiada Paweł Korobczak. — Języka łemkowskiego ⇨

nauczyłem się od dziadków, rodziców, kuzynostwa.

Paweł stoi na scenie i zpowiada występy swojej siostry Agnieszki. Na ekranie zmieniają się slajdy, teraz widać cerkiewkę z trzema kopułami. Agnieszka śpiewa nastrojowe pieśni (z własną muzyką) do słów poetów łemkowskich (Władysława Grabana), starej twórczości ludowej. Słyszymy m.in. „Psalm", „Cztery pory roku", „Kołysankę". Na gitarze, harmonijce ustnej i pianinie akompaniuje jej Dorota Łagódka. Na ścianie klubu wiszą fotografie Szymona Barny (cykl pt. „Magiczny świat Łemkowszczyzny". Na nich wnętrze cerkwi, las, połoniny, zielona rzeka. Patrząc na nie, słyszymy nostalgiczne pieśni Agnieszki Korobczak i przez chwilę jesteśmy na Łemkowszczyźnie. (B.S., *Słowo Polskie*, 20.10. 2000)

Pisanie o nas jest cenne, to nas promuje. Dobrze byłoby również informować Czytelnika w jakim mieście znajduje się, dajmy na to, Ukraiński Klub. Po krzesłach z czerwonej dermy zidentyfikować go niepodobna.

Rosyjskie widoki w Beskidzie

Wczoraj część ekipy filmowej obrazu pt. „Złoto carów" kręciła sceny Regetowie Górnym. (...)

— Przez trzy miesiące pracowaliśmy w Rosji na Syberii i w samym Sankt Petersburgu — powiedział Mirosław Bork, znany dokumentalista. (...) Tutaj w Regetowie znaleźliśmy wspaniałe plenery. Szkoda tylko, że zabrakło śniegu, bo krajobraz jest bardzo zbliżony do syberyjskiego. (...)

„Złoto carów" pokaże najpierw niemiecka stacja ZDF na początku lutego przyszłego roku. Widzowie II programu Telewizji Polskiej będą mogli obejrzeć film jesienią. (Jerzy Widet, *Gazeta Krakowska / Nowosądecka*, 28.11.2000)

Ja Sibiri nie bojusia, Sibir' russkaja ziemka! No – i jakże przydała się akcja „Wisła"! Gdyby w Regetowie dalej stało te sto pięćdziesiąt chat – nici byłyby z syberyjskiego pleneru. (Komentarze do tekstów – pt)

Шыро дякую вшыткым што надсылают лемкыяна з польской пресы. Лем малу част годен єм помістити в „Бесіді", але тым способом збогачат ся архів редакциі. То тіж цінне. ...А што дє ся з гожівскыма діячами? Ци в Гожові нич не пише ся о Лемках? (пт)

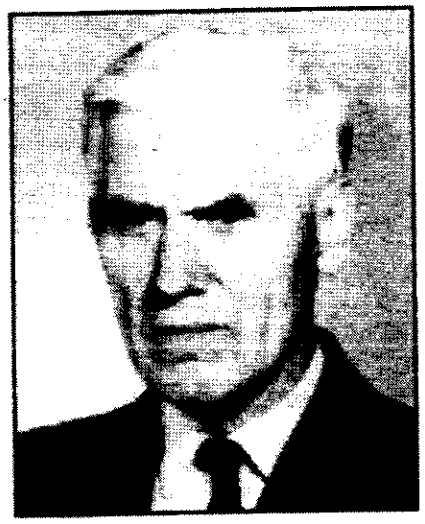

31 грудня 2000 р. вмер в Кракові Петро Феціца, щырий лемківскій патріота, діяч і публіцыста. Поміщаме, два тексты о Ним. Іщы як о жывым - п. Ярослава Зволінского (наст. сторона) Віщий был?

ОЛЕНА ДУЦЬ-ФАЙФЕР

ВІЧНАЯ ПАМЯТ ҐОРЛИЦКІЙ БУРСАКУ!

Відоміст о смерти пана Петра Феціцы, котра дотерла до мене в тот сам ден, коли закінчыло ся жыта Покійного, была найсмутнійшом в остатнім часі. Не про рокы мож єй узнати за передвчасну, лем про жытьову придатніст, незаступленіст того чловека для величезного кругу люди, котры досвідчали до остатніх дни жыта того выняткового чловека його приязни, жычливости, помочы, сердечности, його знань і досвідчыня. Передвчасном была смерт Пана Петра, незважаючы на прожыте 84 рокы, бо был він до кінця так активний, творчий, заанґажуваний в громадскє жыта, полний свіжых думок і проєктів діяня, же нихто не думал о його смерти.

Была єм том, котра од свого приходу до Кракова пред понад двадцетьома роками, все могла рахувати на вспертя і тепле, приязне слово Пана Петра. Прото, хоц знам, же дуже некрологів уж написано, же пишут ся дальшы, в котрых вшанувана остане памят Покійного, хочу, мушу написати тіж пару слів. Може як раз будут они выповіджены в імени вшыткых тых лемківскых студентів, котры по приізді до Кракова находили в пану Петрі опікуна, покровителя, жычливого краяна, когоси свойого. Як колиси о отцю Черлюнчакевичу написано, же был він покровителем вшыткых лемківскых студентів в Кракові, так само в нашых часах можповісті о Пану Петрі. А поколінь студентскых, котрым дал він своє вспертя, было немало. До остатніх Його дни обсервувала єм, як бесідувал і запрашал до себе, дарувал лемківскы книжкы што лем принятым на перший рік студентам з Лемковины, єй здібных діти, інтеліґенциі. Не было науковой конференциі, стрічы, обороны працы посвяченой лемківскій проблематыці, на котрых бым не виділа Пана Петра. Ґратулювал, пропаґувал, запрашал інчых, тішыл ся з кождого осягніня. Не было, не памятам барже жычливой для лемківскых справ особы в краківскым середовиску. Ци то не Пан Петро колиси іщы в Клюбі УСКТ зорґанізувал *лемківскє пущаня*, ци то не він секундувал выступам лемківской ґрупы театральной? Все ся звідувал, што чути на Лемковині. Книжок о лемківскій темытыці все купувал вече і потім роздавал студентам, най чытают. Зрештом вспераль фінансово ріжны лемківскы выдавництва і громадскы акциі.

Был ґорлицкым бурсаком і тото хыбаль, на мою думку, уформувало так твердий, офірний і місийний, можповісти, патріотызм Пана Петра. То йому, свойому улюбленому воспитанникови передал остатній настоятель Руской Бурсы, проф. Максимович єй документы, списану історию і ріжны внутрішні записы. На іх основі Петро Феціца писал о Рускій Бурсі статі на „Лемківску Сторінку". Його дописы і кореспонденциі на лемківскы темы то оддільна справа, котра експонувана єст в інчых некролоґах. Пан Петро хотіл зобрати тоты дописы і выдати як книжку. Замір тот повинен быти довершений по його смерти.

Стоваришыня „Руска Бурса" в Ґорлицях, реактывуване в 1991 р. прагнуло на ювілей 10-ліття свойого реактывуваня, якій припаде в листопаді 2001 р. запросити як найбарже почетного гостя предвоєнного воспитанника бурсы – Пана Петра Феціцу. Забракло Го серед жывых 31. 12.2000 р. В похороні брали участ члены Стоваришыня „Руска Бурса" в Ґорлицях. На Його гробі положыли вінец з написом: *Ґорлицкому Бурсакови – члены Стоваришыня „Руска Бурса в Ґорлицях.*

Вічная памят Опікуне лемківскых студентів!

Вічная памят Ґорлицкій Бурсаку!

ЯРОСЛАВ ЗВОЛІНСКІЙ

ПЕТРО ФЕЦІЦА

Лемкам мешкаючым в Польщы не треба пояснювати хто то Петро Феціца. Може молодше, другє і третє поколіня нашых выгнанців мало менше спосібности стрітити і познати Того тихого, спокійного і скромного, здавало бы ся, звычайного чловека деси з Лемковины. Жытя потвердило неєден раз, же мудріст і скромніст – то велькіст! Тоту максиму в однесіню до особы Петра Феціцы повториме ту іщы.

Петро Феціца вродил ся в селі Ганчова 7 дня місяця червця 1917 р.. Родиче його, Штефан і Параскєвія, были господарями на невелькій ґаздівці, мали 5 гектарів поля. Трудне жытя змушувало родичів Петра до выізду за Вельку Воду, жебы заробити даякы грошы. По повороті на рідну землю за зароблены „дулярикы" докупували кавльчыкы землі і ліса, бо ту на Лемковині поле і ліс засьвідчували о заможности ґазды. Недолго Феціцы пребывали в Америці, бо барз тужыли за своіма горами і жытя на своій земли было для них найкрасше і найщесливше. Доховали ся штырьох сынів і вшыткы они вродили ся на Лемковині, а не в Америці. В нашій розмові Петро споминал:

Моє наймолодше і молоде жытя формувало ся під вплывом пречудных церковных богослужынь (Великден, Різдво), весіль і похоронів. Юж яко хлопец брал єм в них участ, пережывал глубоко пісні, мельодиі, обряды. По весілях ци праздниках в ухах мі долго звучали прекрасны пісні, я нима жыл дальше.

Треба ту повісти, же так было на цілий Лемковині. Тоту нашу лемківску душу, любов до свого звычаю, пісні, церкви, своіх люди нашы родиче переказували нам разом з материньскым молоком і того зросніня з нашыма предками, нашом теплом лемківском земльом нихто, навет шатаньскыма способами, не дал рады нам одобрати. То сила нашого духа і хоцбы сме мали по два або і три пашпорты ріжных держав, і так нихто не выжене з нас лемківского духа.

Петро был учеником сельской школы в Ганчові, котра мала в своім проґрамі „научанє єнзика рускєґо". Але были в тій школі знамениты учытелі – бо і сам Алексий Выслоцкій і його жена Анна. Пише Петро, же:

...Тота руска родина мала велькій вплыв на моє жытя, на мою будучніст і зато же іх донька Александра, безробітна абсольвентка Учытельской Семінариі, в ранных годинах вчыла мене языка німецкого. Завдякы „Шашці" я дістал ся до 7-ой клясы Народной Школы в Горлицях, а то отворило мо дорогу до горлицкой ґімназиі. І наступным сприяючым моментом было отвориня Руской Бурсы в Горлицях (1931), до котрой принимали бідны лемківскы діти якы прагнули дальше вчыти ся в горлицкых школах. І тіж ту помогла мі родина Вислоцкых і Миколай Юрковскій, учытель зо Сквіртного.

Мушу ту доповісти пару слів од себе – же мам великій защыт і горджу ся тым, же можу писати о Ґорлицкым Бурсаку і його учытелях, бо вшыткы они, і Петро і його учытелі, то наша лемківска не легенда, а правдива істория. Споминат Петро дальше:

Дня 31 серпня 1932 рока мій найстарший брат Михал вюз мене фурманком до Горлиц, бо наступного дня розпочынал ся новий шкільний рік, якій для мене был направду новым, переломным роком – был то найщесливший рік в моім жытю.(...) В році 1938 здал єм матуру в Неоклясичній Ґімназиі в Горлицях. В тым тіж році принято мене до Духовной Семінариі Апостольской Адміністрациі Лемківщыны в Тарнові. (...) В тій Семінариі вчыл єм ся лем рік, бо в вересни 1939 рока розпочала ся II сьвітова війна.

Петро вернул до рідного села – Ганчовы і по короткым часі піднял роботу в школі в Радоцини, на самій польско-словацкій граници. Але ото і дальша доля Петра:

Дня 26 черця, зараз по напасти Гітлера на Совітскій Союз, я разом з нашыма учытелями: Александер Вислоцкій з Квятоні, Алексий Вислоцкій з Ганчовы, Павел Юрковскій зо Сквіртного, Надя Русиняк зо Смереківця, учытелі Байкы з Зындрановы (ціла родина) і іншы были арештуваны през Ґестапо (...) і осаджены в німецкій тюрмі в Яслі за прихыльніст до Совітского Союзу (москофільство). Само перебываня в тюрмі было вынищаюче по причыні страшного голоду. По кількох місяцях Ґестапо декотрых вязнів выпустило. Мі „лощестило ся" пережыти в тюрмі прешло рік. В 1942 році принял мене до роботы війт з Ропы Петро Дутка. Зараз по війні удал єм ся до Кракова, маючы в кышени пару гроши, жебы дальше студиювати на Університеті Ягайлоньскым – кєрунок право. (...) Жебы утримати ся в Кракові, треба было брати ся за кажду роботу. І так за штырі рокы я юж был маґістром прав.

По закінчыню наук на Університеті Петро піднял роботу в Народовым Банку Польскым в Кракові. Треба было ту тихо сідити, бо всяди нашы люде были під поліцийным дозором. В 1956 році в Польщы наступили політичны зміны. Было нам Лемкам кус легше, але лем кус. Петро не міг пережыти выгнаня Лемків з Карпат. Знал право, не міг погодити ся з безправном, злочынном акцийом „Вісла". В 1957 написал до „Карпатской Руси" в Юнкерс барз критычну в сьвітлі права оціну цілой той шатанской выселенчой роботы польской влады. По указаню ся того допису Петро през десят років, през ден і ніч, был сліджений през польскы тайны службы.

Як юж нераз писали сме, по 1956 р. Лемкы розпочали велькій крик о повороты на свою землю. Тот велькій рух започаткували молоды лемківскы діяче, а недолго юж лідеры, в Зеленій Горі. Петро не вытримал. Знаныма собі способами, крутыма дорогами приіжджат до Зеленой Горы. Ту спотыкат ся з цілом групом одважных молодых Лемків, ту разом радят як діяти, жебы якнайбільше лемківскых родин вернуло ся до гір, на рідну землю.

Был єм в тій групі лемківскых діячи і ту в Зеленій Горі познал єм Петра Феціцу. Памятам як міцно підтримувал нас на духу. Його правны оціны цілой ситуациі нашых люди были підставом до выступлінь до польской влады о зворот забраной землі, домів, лісів, пмагал в зредаґуваню розмаітых петиций і до влады і до тодышньой партиі. Слухали сме Петра, слухали сме його цінных рад юристы. Так, Пане Петре, то Ваша едукация помогла людям в повертаню на Лемковину, бо Вашы рады мы переносили до домів Лемків на цілий Зеленогірщыні і Вроцлавщыні. В нашым складі в Зеленій Горі не мали сме юристы, хоц діяли і Йоан Поляньскій і сильна варшавска група Лемків, і правна поміч Петра, і сама його особа были для нас міцном підпором. Тішыл ся і сам Петро же може людям помочы. (...) Перетырвал Петро свій 10-літній домовий арешт. Пережыл і тоты трудны часы, о котрых навет никому не барз хотіл оповідати. Але діял для добра своіх люди, діял дальше – скромний, тихій, невидочний на політичных мітинґах.

Ма Петро тіж свої заслугы в публицицстиці. Написал десяткы дописів до „Карпатской Руси", до „Нашого Слова", до „Загороды" і інчых часописів. Дописы Петра то – сьміло мож повісти – наука істориі, істориі нашого народу, нашой лемківской землі. Бо Він вроснений коренями в нашу землю...

БОГДАН ГОРБАЛЬ

Русофільскій рух
Липец 1919 – Груден 1920

(продолжыня – 3)

В наступстві перешлідувань одмавляючых військовой служьбы Лемків зачало доходити до што раз кырвавшых інцидентів. В Тыличы, Мушынці і Біличній (Климентий Ванько) жандармы забили по єдным Лемку, натоміст в Солотвинах так побили інчого, што вмер він в шпыталі в Новым Санчы. В Чертежы тіж застрілено втікаючого рекрута. 9 серпня жандармерия зімала Михала Коска (1898-1920) з Вышовадзы. Приведено го до школы в Грабі. Там го побито і завішено на линві під повалом. По тых тортурах превожено го до Ясла. Та не дотер він там, бо вмер в дорозі. 22 серпня 1920 ранено в Мацині Великій втікаючых: Александра Сембрата з Вапенного і Босого з Петрушой Волі. В часі облавы в Бортнім (20 IX 1920) ранний остал од кулі С. Пашко, натоміст за спомаганя скрываючых ся од побору побиты остали того самого дня: Мойсей Децьо (Нецьо?), Фенна Децьо, Василь Гбур, Василь Пашко, Григорий Гоньчак і Настя Лука.

Тымчасом польска сторона, не звертаючы увагы на опозицийны настроі серед Лемків, дале провадила мобілізацию. По річниках од 18 до 25 років зачато брати мужчын в віку 25-30 років, а неодолга і до 38 рока жытя. Президия Намістництва во Львові в специяльным писмі до Старосты в Ґрибові підчеркувала, што: „(...) *Населіня руске на т.зв. Лемковщыні, до котрой належыт тамышній повіт, обовязана ест до ставліня ся до войскового побору і підлігат еднако зо вшыткыма польскыма громадянами примусовому покликаню.*(...)" Ниякы реклямациі не помагали. Зо села Вірхня писано: „(...) *Через тоту війну* (польско-большевицку – Б.Г.) *не можеме працувати. Андрия мы реклямували, але Полякы реклямациі не прияли і пішол він до войска. Семан втюк на угорску* (словацку – Б.Г.) *сторону, але зімали го* (...) *і одраз взяли на фронт. Был ранений в голову і тераз ест в шпыталі. От чого діждал ся наш нарід.* (...) Зо села Свіржова Руска писано: (...) *Тераз бы нарід одітхнул, бо вроды добры – та нас до войска берут.* (...) *Твій брат Антоний до тераз спал в нас, враз зо мнам, але тераз зас оба будеме спати в поли. Підеме на Магуру, зробиме сой землянку і будеме сідити. Літо байка, але прийде зима, та не буде де втікати.* (...) *Зо вшыткых стран біда тисне і мусиме піддавати ся біді. Уж і смерт обіцюют* (...). В селі Мшана зімано і пред одставліньом до побору побито скрываючых ся: Михала Грабского, Антона Банковского і Василя Грозяка. В Смеречным зімано Михала Куцьорку і збито го так, што: „(...) *кров ся з него ляла як вода ріком. А як прийдут жандармы до хыжы, та зъвідуют ся вітця ци матери де сын ест. А як не одповіст, та бют ци старого, ци молодого. Боже, ци ты о нас забыл. Пречыста Діво, молль ся за нами грішныма. Коли нам ясне сонце засьвітит? Може веце видіти го уж не будеме.* (...). В Зындрановій жандармы смертельні ранили 51-річного Лемка. Під конец рока застрілено в Ожынній лемківского поборового, сына Димитрия Жежнича. З Устя Руского писано: „(...) *Моє поводжыня зле. Не мам слугы, бо мі го на пути забрали, як ішол з кінми. Він был дезертером і тераз сідит в гареші. Вшыткo тераз сама роблю, бо хлопи або при войску, або в гарештах сідят, або на Угры повтікали. Літом ночували по лісах, а тераз сами оддают ся* (польскым властям – Б.Г.), *бо Полякы берут родичів, братів, сестры. Такой сме ся розкошы діждали. Так з нами Ляхы газдуют, як лем зохцут. Твого приятеля Теодора Костельника провадили селом, од вышнього до нижнього кінця як Жыди Христа. А вшыткo через його брата, котрий побил Легіоністу* (жандарма – Б.Г.) *і втюк на Словацию. Так то за брата брат терпіти мусит.* (...). З Дубрівкы Руской же писано: „(...) *В нас в краю тераз велика біда через тоту війну. Перше нещестя то голод, другє – перешлідуваня. Перешлідуваня такы, яксы были за першых християн. Мужчын імают на спаню, закувают як збійників і женут до міста, де іх водят на посъміховиско. Пізнійше саджают до гареш-ту, де через тыжден істи не дают. Так мучат нещесных рускых хлопів.* (...)

Хоц так тяжкы были обставины, Лемкы здобыли ся на ішы єдну зорганізувану акцию. 8 грудня дішло в Більцаревій до стрічы начальників двадцетых лемківскых громад в польскым грибівскым повіті. Споряджено там протест звернений до Міністерства Публичного Здоровля в Варшаві, в котрым писано: „(...) *Завдякы стараням ліпшой части суспільства Зъєднаных Держав Америкы Пілнічной покликано там гуманітарну інституцию, котра поставила сой за ціль несіня помочы бідным дітям Польщы.* (...) *Реализуючы тот благородний плян, американскій комітет* (...) *прислал величезны запасы выжывности та одежы до Польщы.* (...) *І так в початках той запомоговой акциі місцевы Комітеты в Польщы стосували ся яко тако до інтенциі американского Комітету, розділюючы запасы медже заправды бідных, не роблячы ріжниці однісні віры, народности та державной приналежности, лем бы даны діти Мешкали на териториі бодай хвильово адміністуваній через Польщу.*

(докінчыня на сторони 9)

АННА РЫДЗАНИЧ

Час Ватр...

(фельєтон)

Так ся уж якоси в нашым середовиску діє, же рік-річні по першій половині рока занимают нас проблемы ватр, найчастійше втовды приходит час на споминаня минулых, іх підсумуваня ци тіж сьвіжы реляции. В тім ропі не было одступства од традиции, чого прикладом были публикациі замішены на ламах 4 і 5 номера „Бесіды". А може стало ся так про ювілей Ватры – уж XX-ий, або про рік 2000 і конец століття – коли маме тенденцию підсумувувати вшыткы сферы жытя – чом і не Ватру?

•••

„Як то ся зачало" – допис Ярослава Горощака („Бесіда" Нр 4, 2000) побудил мої рефлексиі. Автор споминат першы пробы організуваня ватр на чужыні в часах коли в лемківскым сьвітку нич ся не діяло (конец 70. років), а йому мрияла ся імпреза, котра была бы гордістю Лемків. Така, котра в спосіб „бавячо-повчальний" позберала бы наше суспільство в єдність.

І так перша мала місце в Михалові, на долго пред ініциящийом ватр в горах, бо в 1979 році. Тым, котрых выображыня о фестівали культуры, якым є ватра, мают лем з остатніх років, певно не повірят – як скромна то была імпреза під взглядом присутности (перша ватра зобрала може коло 200 осіб і звана была „огниском"). Та ей зорганізуваня вымагало од пана Горощака і його близкых великого заангажуваня – од страны ідеовой (програм огниска) і технічной, што робили зо серцьом.

З пошаном чытаме о конкурсі істориі і культуры Лемковины, котрий был організуваний правдиві зо знавством предмету, а і участникы підходили до справы з повагом (хоц нагородами были лем почесны грамоты), так же публика могла присвоіти собі цінны відомости. Аж жаль минулого!

Автор обовязково споминат о печыню барана, бо якс то огниско з духом гір без барана? З гумором описує забаву во „французку почту" котра мала быти елементом ватряного флірту, а стала ся причыном малого замішаня. І коли так лакомо сытила єм ся текстом пана Горощака, нашла мя думка – же бис з него страшна гіркота і смуток; ци выникат тото з тугы за давныма роками – часом минулым? — Не знам.

По правді, то може не до кінця доцінено його заангажуваня в ідею ватр, але як пише Петро Трохановскій в своім артыкулі, о чым буде дальше („Бесіда", Нр 5, 2000), то за кулісами, під сценом, ждали на пана Горощака: почесна грамота з квітками. Чом не на сцені, з „Многая літа"?! – здогадати ся тяжко. А може так ся уж в нашій культурі діє, што важнійшы річы од рівні важных проминяют недостережены.

4 номер „Бесіды" замістил тіж першу част тексту Андрия Копчы п.н. „Моі Михалівсы Ватры", якій потім нашол продолжыня в номері 5. І так в єдній единиці „Бесіды" стрітили ся два ріжны в климатах одчутя ватр.

Автор „Моіх Михалівскых Ватр" споминат, же на брал участи в першій ватрі в 1979 році, хоц был близко Михалова, та наступна декада принесла му приявне вырівнаня. „Його Ватры", як выникат з тексту, то період іх „просперіты" – рокы 90-ы, коли імпреза нашла заінтересуваня медже тисячами. Был то тіж уж інчий час – час розвою демократиі і што за тым іде – моды в польскым суспільстві на толеранцию. Ефектом того было заінтересуваня ся втовды проблемами всякых меньшости – при тым і нами. Одраз стали мы ся „пожывком" для пресовых і телевізийных журналістів, бо темат был „на фали".

Автор дуже увагы посвячат ватрі в 1997 році, описує кулісы неодкрытя памятника 50 річниці Акциі „Вісла" і наголосніня справы в медиях. З легкістю приводит назвиска представители місцевых власти, котры не першыраз припомнули собі, же медже Лігницьом а Любіном, „з далека од шосы" лежыт Михалів, а в котрых товаристві мал чест пребывати сам автор, чого не забыл неєден фотографічний апарат, з памятником в тлі.

А тамта Ватра была особлива, бо предвыборча і мож было в борбі за електорат обізрити інтересуючы атракциі м.ін. парашутовы скоки і важны особы „на жыво" – обовязково на сцені.

Андрий Копча споминат о медженародных контактах, коли то зачали до нас приіжджати не лем русиньскы ансамблі з Европы, але тіж тоты нерусиньскы – з Бретаніі, ци Португаліі. До Михалова заіхал сьвіт! В підсумуваню автор пише, же ватра в Михалові є ватром хоц на чужыні – то барже свойом, бо по правді лемківском. І так задумалам ся над тым вызнаньом, бо чула єм уж опініі декотрых ватрян: „Яка она на чужыні?" Коли ватра в Ждыни строіт ся в кольоровы чужы перка, а тота в Михалові єст своя, то не знам котру уважати за чужу? Єдно знам – же земля михалівска єст уж не обча, бо назначена пілвічном присутністю на ній Лемків і посвячена церковныма банями, а для векшости Лемків – де церков, там душа і серце.

З перспективы конферансєра, а передовсім конесера культуры в 5 номері „Бесіды" Петро Трохановскій в артыкулі „XX – ювілейна – XX"

реляционує події остатньой Ватры 2000, а робит тото берз селектывні, але зато з велькым смаком, бо як памятам пан Петро все уподабаня і артистычний смак мал і знал „дізрити перлы в глубинах" – нєс што повісти!

Подля него таком перлом на ватряній сцені был Театр ім. А.Духновича з Пряшова, котрий підбил його серце своїма презетациями, його акторы становили клясу „саму в собі", бо то преці єдиний в сьвіті професийний русиньскій театр. Тоты акторы сут през свій русинізм трактуваны на Словациі туньше од „словацкых акторів", а вшыткы знаме, хоцбы з польского подвірця, же людям театру платят слабо!

Барз сподабала ся мі увага автора на тему офіцерскых костюмів „Кычеры", котра представила рекрутскы часы на Лемковині за Франц Йосифа, з чого выникало, же на войну ішли з Лемковины самы офіцеры. Ту припомнуло ся мі повіджыня моіх колегів з основной школы: „Generałów do wojska nie biorą", а подля спектаклю „Кычеры" на Лемковині єднак брали. Керівник ансамблю (для котрого мам вельку пошану) Юрий Стариньскій взял розвід з автентизмом і наставил ся на ефект, што як достереглам барз ся виділо публиці. То єст довід на тото, же і мы Лемкы піддаєме ся знакам часу. В часах хвалы „люди гардых", часах телевізиі, де царствуют реклямы і „мыдляны оперы" тіж бануєме за сьвітом красы, хоцбы і кус выдуманым!

На конец „лишам" гости з найбарже далека – ансамбль з Руского Керестура, далекых географічні, бо з теренів бывшой Югославиі і часово, яко же одышли од нас уж три столітя тому.

Як особа, котра в тракті іх выступів перебывала за кулісами сцены, мала єм оказию навет собі побесідуваги з барз симпатичныма людми з ансамблю, темпераментом по правді сут родом з Югославиі – жыва жестикуляция і голосний спосіб бесідуваня, же о красі не спомну, але до річы! Наша бесіда пребігала барз просто, простыма высловами о основных сферах жытя, але конец-кінцьом порозуміти ся мож было. Коли єднак іх підслухувалам, вірте мі – так без заміру, бо – як думам – дома мя добрі выховали, нич з того не могла єм поняти! „Русины то, ци не Русины?" — нашла мя рефлексия і втовды на поміч пришли мі моі філологічны відомости. В середніх віках простий хлоп знал лем бл. 300 слів і тото старчыло му до языкового функционуваня; сучасні язык на середнім рівни „обслугує" пару тысячи слів, зато в основній версиі вшытко єм розуміла.

Але зато як засьпівали свій гымн, то вшытко кругом забырміло, а они довели, же заправды сут Русинами! Пан Петро в своій реляциі ставят іх понад вшытко, а думам же зробил тото іх гымн, котрий своім настройом заколотил в нашых головах.

***

Ватры з трьох перспектыв, кажда в інчым выданю, сут і сынтезом і аналізом прошлого XX-літя іх істнуваня. А так – на конец віка – застанявлям ся якы будут ватры XXI віка? Посмотриме уж за нецілий рік – „номен омен", буде то XXI-ша; може так на початок еры то добра для нас ворожба?

Од редактора:

Витам, Пані Анно, в „Бесіді"! Витам і мам надію, же враз з міцніючом силом молодых лемківскых журналістів, не буду уж мусіл мати „обовязку" заєдно писати, дайме на то, о Ватрах.

Русофільскій рух...

(докінчыня зо стороны 7)

Такій стан мал місце до 18-го вересня т.р. в рускій части грибівского повіту. Та з тым днем стан тот змінил ся цілком, так же рускым селам одобрано тоты так званы американскы кухні. Зато тіж підписаны громады зьвідують ся: На якій основі і хто міг выдати того роду заряджыня? (...). В протесті тым звернено тіж увагу на неприхыльне ставліня ся до Лемків Інспектора на Краківскій Рейон Марії Дунін-Борковской, котра бесідуючы публичні о розділі американскій помочы, ствердила: „(...) *рускій нарід ест нам штоправда несимпатычный, але што робити, кед і они мают право.* (...). Такы погляды мали за думаньом Лемків основний вплыв на одобраня іх селам американскій помочы, што на Лемковині одчытано як перешлідуваня. Зато тіж в закінчыню цитуваного протесту стверджено: (...) *А в такым разі мы констатуєме, же о кілко того роду заряджыня выдал якысий польскій Комітет, то тым самым преступил границі свого полномічництва, присвоіл сой безправні право, якого нихто му не дал, за чым в льотічній консеквенциі допустил ся насильства на бідных рускых дітях, котры, жыючы в бідных гірскых селах гынут формалні з голоду. З причыны такой діяльности рускій нарід не згыне, але зато запише в своій памяти вшыткы того роду акты гвалту і беззаконія на ним доконаны.* (...). Епілог справы розділу американскій помочы на Лемковині наступил під конец січня 1921 рока, уж по арештуваню лемківскых проводырів.

(Продолжыня наступит)

АНДРИЙ КОПЧА

VIII Стрічы з Лемківском Культуром

Был єм на вшыткых Стрічах з Лемківском Культуром і думам, же тота остатня была хыбаль кєд не найліпша то єдна з найліпшых. Вказали ся на ній русиньскы / лемківскы ансамблі і солісты з Польщы, Словациі і Украіны. Был тіж ансамбль білорускій „Черемшына". Думам же то єден з найбарже інтересуючых фольковых ансамблів в Польщы. Головні зато, же єст автентычний, по другє єст барз добрий музычні, а по третє – має барз богатий лемківскій репертуар. Не дівота, же зобрал великы оплескы. Тым барже, же был в Ґожові не перший раз.

Зато перший раз в Ґожові был молодіжний ансамбль „Маковичка" зо Свидника, хоц выступувал уж скорше пред лемківском публиком західньой Польщы – на XX Лемківскій Ватрі на Чужыні, в Михалові. Уж тепер молоды артисты з „Маковичкы" представляют высокій рівень, а коли дороснут... Знаме бо рівень русиньскых ансамблів зо Словациі, хоц бы і „дорослу" „Маковицю".

На своім высокым рівни выступила тіж „Кычера" з Ліґниці – найчастійший ґіст на ґожівскых Стрічах. Ансамбль представил свій найновший програм, з танцьом австрийскых рекрутів на кінци.

Были і солісты, в тым році аж троє. Властиві – три, бо были то солісткы. Кажда з них представила інакчий репертуар, як в сенсі змістовым так і выконавчым.

Як перша выступила Юлія Дошна, котра приіхала з рідной Лемковины. Одіта в старий, автентычний лемківскій стрій, a'capella засьпівала пару лемківскых сьпіванок. Добрі уставлений голос, спокій і певніст сьвідчыли, же маме пред собом, хоц в народным выданю, але такой професионалістку.

Анна Чеберенчык зо Львова представила тіж лемківскій репертуар, але в сучасным выданю, з погранича disco polo. Барз справна, розтанцувана на сцені, спомагана голосным музычным підкладом, підбила серця і уха зрителі.

Найтруднійший репертуар запрезентувала Наталія Криничанка, тіж зо Львова. Акомпаніюючы сой на ґітарі, сьпівала по украінькы і по лемківскы барз гарду і ліричну поезию, тепло приняту през публику.

Щыро дякую і ґратулюю організаторам – Кружкови Стоваришыня Лемків в Ґожові за барз удану імпрезу.

Грабанів вечер в... Рускій Бурсі

19 листопада зышлого рока в горлицкій Рускій Бурсі проведено першу стрічу з циклю „Вечер поезиі з...". Наголовковий вельокрапок циклю выполнил Володислав Грабан, якого лемківскій суспільности представляти не треба.

І хоц знаний і цінений то поета, організаторы мали деякы обавы о авдиторию. Знаме адже загальне ставліня до поезиі. Охочо ся го декларує в товаристві, хотячы підкрісліти свою мниму огладженіст, але – коли має ся уж лишыты теплий домашній кут пред телевізором – предкладат ся радше „мішнійшы" формы розваг.

Теплий домашній кут... Фактычні, на дворі было так – же „дани пса выгнати". Але люде, Люде – пришли. Може не громадом, але акуратні, так. Жебы чути як *в зеленых очах тополі дітхніня вітру блудит, як тишына сном плыне*, жебы одчути – же кєд сме, *то лем деревом вывезеным з ліса*.

...Сут на сьвіті поеты, котры, хоц вершів писати не знают, знают іх змысні решитувати. З Грабаном дакус одворотні. Та кєд бы уж выберати – пристал бым на Грабанів выбір. Тихій, задуманий, ліричний. Як Його поезия.

...А чом єм поставил тот вельокрапок по „в" в своім наголовку? Чомси мі жаль, Владку, же од плынного часу рідко Тя видно серед люди, в Бурсі, ци не в бурсі, же штораз барже втічеш до самого себе. То нибы пасия поетів. Але преці, сам добрі знаш – же мусиме заєдно быти з людми, не лем в вершах. В котрых мусиме лем бывати. (пт)

...Хто был, слухал – младий, старий... Фото: Оксана Грабан

VIII Лемківска Творчя Осін проходила 14-15 жовтня 2000 рока в Креници і Горлицях. Взяли в ній участ: Гавриіл Гатінгер-Клебашко з Будапешту і нашы лемківскы творці – Олена Дуць, Павел Стефанівскій, Павел Коробчак і Петро Мурянка. Михал Сандович, понеже перебывал товды в шпыталі, переслал організаторам свій твір. Прозу і поезию тых шестерых творців презентуєме в тогорічній едиції нашой антології. Окріслена редакцийна ситуация каже нам тыж перенести з основных шпальт „Бесіды" на сторінкы антології континуацию різдвяного оповіданя Михала Ковача „Глубокы корені". Выданя ілюстровано графіком Юрия Якутовича (М.Сандович) і Юрия Поплавского (решта творців).

ГАВРИІЛ ГАТІНГЕР-КЛЕБАШКО

1958

Дяка жыти

Не розумлю.
Не розумлю!?
Не розумлю!!
Чом ся з тажкым смутком
Зачінать тота путь?

Але іти, іти треба,
перед дрібныма хыжами,
де на шпаргах сушать лахы,
а із дворів смутный осуд на ня махать.
Хто же вам поможе, Робінзоны?
Про вас небо, забили дощками.

Запалю цігаретлю,
лыпну кус із вина,
і настрашу ся од ціту,
же не мам дяку жыти.

Желізниця на то свистать і біжыть зо мнов,
до крутого світа.

Моя звізда

Посмотрю на октоброве небо
— місяць, коли-м ся народив —
і свою звізду собі глядам.

Іщі ю видно, хоць є уж блідша,
з неба до рук ю хцу лапити
і повісти: звізду свою не дам.

Бо кедь жыла моя звізда
лем єдну квітку дістала од ня,
а теперь єй по десять на гріб дам.

Погріб

У валалі засъ погріб быв,
лем на жовту глину смотрю,
а потім ся зогну
за грудков до жмені.

Гласкам ю і думам —
бо ся спознаваме,
і мусиме на ся звыкнути,
бо хто з ньов не рахує:

Ладжу ся на тоту стрічу,
кедь запре надомнов небо.
Не одпымарь ня од себе, земля,
хоць знам, не буде то легко.

Отче наш

Дякую ті, Отче наш,
за хліб на каждый день,
радость мойого серця
і покій мойой душі.

Але мі лем хыбить штоска,
Небесный Отче наш,
же не мам з того дость,
не звышить ся у швіті
про каждого моя радость.

Дай мі, Отче, твою віру,
твою ласу і радость,
най то буде твій дарунок
за то, же терплю,
най не видить никто,
кілько ся за нього молю.

На плечах наш хрест волочу,
тот тяжкый, русиньскый хрест,
затятый глубоко до тіла...
Та дай мі, Отче радость,
а ку тому і силу,
най го тримам высоко,
най ня твоє сонце пече.

II

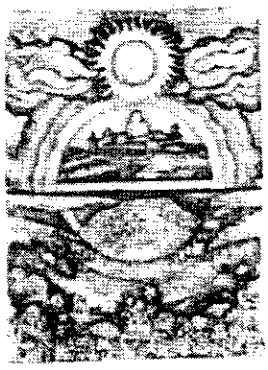

МИХАЛ САНДОВИЧ

1939

Почаівска Божа Матір зо Ждыні

До Сандовичівской хыжы в Ждыни приїжджал єм не раз.

З перестрахом смотрил єм як помалы западат ся до землі. Счезали тіж отуляючы обыстя дерева, выпинаны через польского „газду" на деревяний бизнес, розпадал ся сыпанец, звалена част даху над боіском обрастала крячівйом і копривами. Як хронікар фотографувал єм етапы вмераня хыжы моіх прадідів. Лем склеиста пивниця з плескатых камени складеных фахово, як в римскым акведукті тримала ся міцно, на доказ долголітнього бытуваня ту предків. Знал єм, же котрысого дня, коли приіхам – хыжы уж не буде. Мысель жебы дашто з того дому вратувати і вынести, річ даяку, котра была ІХ, котрой дітэну як пірнач, як паличку преказану мі в естафеті поколінь не давала мі спокою.

Того літа приіхал єм з Варшавы до Ждыні полний побоювань. Ци застану іщы нашу бабусю хыжу? Ішол єм гу ній вздолж церковного огороджыня з биючым серцьом боячы ся, же не дане мі буде сполніня вышнього, не даючого ся выяснити наказу. Поспішаючы гружал єм мокрином попри потоку і вдрапал єм ся на горбок при пивници. Дім як забыта гробниця цїпком зарослений был зільском і копривами. Та і не был то дім – то было радше місце по домі. Платви, крикви рунули до середины і гнили медже останками стін. Лем в кухняній части остояла ся част повалы і даху. Предераючы ся через копривы вошол єм там. Під ногами хрустїло потолчене шкло. Розизріл єм ся. На своім становиску варувал в розі пец – велькій, пукатий, колиси білий. Правдивий, лемківскій – пришло мі до думкы. Быти може ту найду дашто годне звязати мя з НИМА? Кавалец пецового шубра?.. Вагал єм ся, хтіл єм ся вернути, та жажда оставаня была міцнійша. Было ту іщы штоси, што мя тримало. Сягнул єм руком до підпецка, де колиси тримали дровна. Почул єм рамку, як бы образ... Вытягнул єм. В розпадаючых ся листовцях зо стрискапым шклом взріл єм ЄЙ чудесне лице, нашой матери – ПОЧАЇВСКОЙ БОЖОЙ МАТЕРИ. Прекрасна ікона, на грубым картоні, такой в цілости захранена, лем зо склесистым пукніньом, як бы на подобенство раненой шабльом Мадонны з Ясной Горы, ясніла небуденным сияньом. Прекстил єм ся. Тепер міг єм одтале одыйти. Зрозумів єм, же єм нашол тото, што має мя лучыти з моіма предками.

Ікона долго оставала в Варшаві, не дома, лем в працы на Політехніці, котра de facto была другым моім домом. Минули рокы. З далекой Пенсильвенії, од мойого двоюрідного брата, православного священника Даниіла пришол лист, в якым писал: „Нашы молитвы до Почаівской Божой Матери остали выслуханы. Твій дідо, мученик за віру, буде того рока канонізуваний..." І товды понял єм – як вшыткы події в нашым жытю і жытю нашых предків сут сплетены і неприпадковы, же нич не діє ся без волі Божой. Адже Максим, мій святий дідо, початком століття, будучы молодом людином повандрувал зо Ждыні до Почайова, жебы там в монастырі, перед чудотворном іконом Почаівской Божой Матери зміцнити ся в вірі вітців. Взял єм до рук спасену ікону зо сандовичівской хыжы і злучыл єм ю плечами з новом, іщы пахучом фарбом іконом Максима. Обі іконы вставил єм враз до зробленого в Варшаві на зближаючы ся торжества канонізациі ківота. Неодолга надышол тот великій для мя ден – 6 вересня 1994 рока. Ківот зверненый іконом Почаівской Божой Матери до гурмы вірных і духовенства зложыл єм під стіном суду в Горлицях, в місци, де докладні вісемдесят років скорше, в дни 6 вересня 1914 рока авсрийскы жандармы розстрілляли отця Максима за вірність нашому народови і православію. Хор з Украіны засыпівал пісню-гымн „Ой зійшла зоря..." Палили ся лампады... Молили мы ся щыро, а потім ківот з іконом Святого Максима і Почаівской Божой Матери повандрувал улицями Горлиц до Церкви. Ту по канонізациі посадовлено го по правій страні олтаря. Смотрит тепер Святий Максим Горлицкій на нас з іконы проятливыма очами всперапий на вікы Божом Матірю з Почаівской Горы і зо... Ждыні. А я?

Постановил єм поіхати до Почайова.

Варшава. Шпыталь на ул. Стемпіньскій
5/6 вересня 2000 р. – День Св. Максима Горлицкого

ПАВЛО СТЕФАНІВСКІЙ

1932

Лемко в суді

Пане прокураторе!
Што од мене хцете?
— Мільчець!
— Мам свідків на то,
жем нич не винен,
жем з простого люду.
— Билесь в лєсє!
Но гадай! Так, чи нє?
— Так,
прошу высокого суду,
я там быв і буду.
Там єст мій дім
и ліс
шумів мому дідови
и лігав під топором камінным.
И орел хорвата кружыв
над няня загородом,
и я стамаль родом.
И стрыко мій з Русі
без пашпорту
ходив свобідно над Попрадом.
И брат мій радлом
спульхняв землю-матір.
И Бог мій в ялицях
и серед буків мешкав,
и благословив
стежкы Методого,
и в Карпатах
на білім камени з Бортного
Выкув
трираменний гимн
предків своіх.
Рукы обмывав в потоку
и ногы
зболіты, камінны
о змроку.
И вчыв нас
вівці пасти серед лісів,
волами орати,
множыти компери и овес.
Вчыв нас любити каміня
и землю и небо,
и керпці и гуньку бараню,
приодівати чуту,
и пісьні сьпівати,
и дім будувати
вчыв нас
з ліса,
и хліб печы
в сонця бляску.
И замешкав з нами
в смерековій церкви
в заросълях.
Але плоту не поставив.
Не вмів може,
а шкода.
Я не знам того секрету.
Гвышли,
выгнали Бога
силом багнету.

Тамты літа

Были то злы
літа
Ліс сходив
до хат лемків
Села малїли
в сьвітлі місяця
Зникали
новы домы
стары
ярили полымін сонця
Зьлі ся діяло
в тамты рокы
Желізном дорогом
ишли лемкы
Познали
примус
страху
и болю
в Явожні
Забрано ім
здоровя
радіст жытя
в сьвіті новім
Чи знате про то
новы
загублены
в усьміхненім пеклі

ПАВЕЛ КОРОБЧАК

1977

Свитаня

Піднюс повікы знад книжкы. За выглядом осьвітленого яренівком корытаря глубина чорности зачала ся ріжницювати, гломлена през піл пофалюваном границьом – з початку лем меньше чорном як решта, потім сивом и штораз барже горіючом (як все ріжниця перша двигат ся з хаосу): Чым барже ясніла, тым грубша ся ставала, гором розливаюча ся на цілу верхню верству рам выгляду. Сподом зас чорніст не уступлювала, так што крайнебо вырізувало ся в форму гір. Головы гір горіли святым сьвітлом...

Покручена муряноча стежечка желізной дорогы зраджала босорчыны метаморфозы потягу, котрий з кождым переіханым метром змінял ся од переду до заду, переходячы з електричного „жолтка" в паровозову „ретро гусеницю". На гмлі вкрываючій млакы попри желізній дорозі приплынула стация. Потяг запищал, засычал, дыхнул гмлом взбиваючы єй хмару, котра вкрыла на хвильочку сьвіт – і станул...

...Він запер книжку, взял наплечник і выскочыл з вагона в вільгітну, мягку, фалюючу білу перину. Посмотрил на ню, а потім піднюс голову і гвиділ в темній сірости (в котру встигли преблечы ся горы в меджечасі) дорогу гынучу в лісі. Пішол...

Ліс гучал іщы сонным пошумом, хоц під тяжкым черевіком вандрівця дзінчали весело срібны каплі росы. Ялиці и сосны з поторганым, пелехатым волосьом згынали ся, кланяли зачудуваны вчасному гостьови...

Гвошол на поляну. Посередині росла церковця деревяна, стара, зо триста хыбаль річна. Тяжкы кокурудзкы крестів вісіли з соковитых, полных бань. Спопід ней вырастали уж новы церковці – єдны кус векшы (такы може пят, десят річны), инчы цілком ищы маціці. А єдну то такой не мож было гвидіти: маленькы бані лем сылзу выжшы были молодым ялицям – з крестами як патычкы, цєкаво вытігали головы догоры...

На наступній полянці присіла хыжка маленька, бабуленька, на стільци з каменя, над черкаючым потічком. Єй згорблена стріха з болячыма крижами, низко вкрывала грубы різблены двері і хранила пред дойджом сурову лаву з перерізаного навпіл пняка, котра стояла під выглядом при стіні...

Сіл на лавку, вытягнул з кышені папіркы і мішечок з дуганом. Хвильочку захтіло ся му го дзьвакати як – памятал – робили то дідо. Ні. Скуплений, з намащыньом приступил до рытуалу: наклал дугану до папірка, завинул докладні в пальцях, послинил кінцьом языка і взял до ґамбы. Вытягнул патычкы: засычала сірка, бухнул пламінчык... Затягнул ся дымом, опер ся о стромову лемківску стіну, пущал помалы дым и смотрил на похылену над ним гору. З єй хырбета гырміли пламінны промені сьвітла и гуком звістували прихід розбіленого спижового диску сонця, котрий и онедолга выхынул з границі крайнеба. Доконувало ся свитаня...

Вроцлав 1999

XXX

А кєд уж „ожыєш", як ся звычайні „гмерат" и посеред гір зеленых самого себе гвидиш – стереж ся!

Мож гев стрітити Поганьского Бога, як задуманий з гущавины выйде на білу полянку попід твоі стопы. Він – уж безіменний, бо в твоій памяти не постоіт все уж його імя святе – промовит до тя Бесідом Прадідів; по імени закличе твою присутніст. А ты?...

...Він в задумі чело зморщыт – бо думний ищы оном думом, што з продумуваня ся выводит – покыват головом помалы и піде пробывати в тым бытю, котрого му борониш без-памятю свого жытя. Все уж...

А кєд одходит Деревяний Бог и серце ти стискат туга превелика – стереж ся кликати го згадуючы імя. Та-ж преці згадувати то не тото, што здогадувати ся! Зас Бога кликати чужым іменом гірше, як выкликувати дармо його званя. Та и не вертают Богове – особливі Вандрівникы.

Стереж ся гордого гніву думного Бога. Гніву праведного. Вера же-с одступцьом віры Хырбатового роду. Не-вірным за-бытником. Все уж...

ОЛЕНА ДУЦЬ-ФАЙФЕР

1960

Автобіографія

Шізофренія
ци лем я надвоє
моє
твоє
Чыі імена
в нас вписаны
де моя земля
а де тота што мя родила
кілко поколінь іщы мине
підо мном
надо мном
сохнут травы

ци то лем туга
ци надія

Місто

*

Отверам вікно
то не з той страны
тот крик так болит
то „бабьє літо" розпинают на кресті
а драньсміє ся з мойой короны
зберам присталы ягоды
сон розтерам в долонях
Биют дзвоны
не з той
з тамтой страны
на тырвогу

*

За том гором
люде носят сонечникы в серцях
малюваных на дзбанах
білены стіны
мурчыньом кота грают
мешкам ту
о єдну гору за близко
штоденно крок далі
з вершом за пазухом
спрагла

XXX

Мій світ
То не чуже слово
То кавальчык простору
В абсолюті
Молитва
за помершы душы
якы іщы тліют на земли
зелене світло
будучым вікам
вкоріненым
в архетыпний
образ жытя

Фанатык

Сторож світла
В надземскій темноті
Deus lucis
На підножку царской славы
Кусьцьок забыл
Людскє право жытя
Розяснити хотіл
Вшыткы денны справы
Мы остали
Над порогом
Чужой свідомости
Проти нам світло
Не нашой темрявы
Гір коріня хоче затемнити
Deus obscuritatis
В ненавистным шалі

За скоро

Зас заран повідят
Же за скоро
За скоро сме дошли
До берегів знаня
По што
Заперты долоні
Іщы глядают
Поставлены дармо ворота
Нич не значат
За нима світ
Кружыт інакше
Камінным колесом
Босоніж ци в обутю
Фурт счезаме
Бо за скоро сме пришли

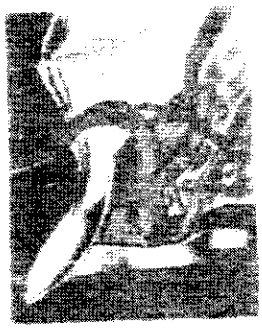

ПЕТРО МУТЯНКА

1947

XXX
(выімкы з автобіографіі)

W niedziele zawsze paśli tato, jak wszyscy gospodarze, bo taki już był zwyczaj. Dawali nam odpocząć od krów, a sobie od roboty. A tamtej niedzieli tato jakoś gdzieś pojechali, może do ciotki Sandry, może na Pogorzeliska, już mi z pamięci wyszło, bo to już lata. I ja pognałem na Najgut krowy. I wygnali tam jeszcze sąsiad Bania i Waran i Poracz i Słojko. I Zinciuk był. Tak, pamiętam te jego ogromne czarne brwi, których się zawsze bałem. Ale wtedy akuratnie zaczęły mi być miłe, bo on nic nie mówił, tak zresztą jak zawsze. To znaczy, mówić umiał, tylko nie mówił. Zato oni, ci reszta, oprócz jeszcze Słojki, strasznie się wtedy rozpaplali. Zaczęli se ze mnie wyszkyrki stroić, nie wiem po co i za co. A to żem taki kurdupel, że mnie Cygany zgubiły, żem nawet nie Rusin, że mnie tato z Białej, do której kaczki srały, wyłowił. I ta Biała najbardziej mnie znerwowała. A wiedział o niej Bania, bo on był od Tarnowa, że ona od Rusinów do Dunajca płynęła. A ja ją kochałem, bo mi ją tato nawet narysował, taką mapę zrobił. Żeby mu lepiej było opowiadać. I ja bardzo kochałem tą mapę i cały na niej świat. Do Białej nasza Biłcarka pod Florynką wpływała. A tam dalej, nad Białą Brunaria leżała, a dalej Śninycia, a z boku Polany i Berest, a jeszcze bardziej z boku, za wysoką Czerszlą, na południe od naszej Biłcarewej - Kamiana. A na zachód Bogusza i Ruska Krilowa. Tą mapę długo miałem, aż się ołówek zatarł, aż się papier starł. Ale pamiętam. I wtedy, tamtej niedzieli wszystko na niej widziałem, choć jej nie miałem przy sobie. I wszystko na niej kochałem, góry, doliny, rzeki i potoki, cały mój świat. I nie musieli mi do niego tak brzydko włazić. Wybaczył bym im i kurdupla i Cyganów, ale to mnie zabolało. I gdy mi jeszcze nie dawali spokoju, powiedziałem:

— A, mówcie mi, co chcecie, tylko mi Lachu nie powiedzcie.

Ucichło. Ucichło tak, że zdało mi się, że słyszę jak Leniwka płynie, choć jakie tam jej płynięcie.

Pierwszy wstał Poracz. Rozkraczył nade mną długie, chude nogi (dzisiaj mi Don Kichota przypomina) i wycedził:

— Jak ci psypierdole, ty rusińskie szczenię...

Wierzcie, bardzo się wtedy bałem. Skuliłem się doprawdy jak szczenię, wtuliłem głowę w ramiona i czekałem.

Ale nie psypierdolił. Na moje i swoje szczęście. Bo choć był chudy jak Don Kichot, takiego kurdupla, takie szczenię, szorstką chłopską ręką byłby zabił.

To prawda, że słońce wysoko już było i że czas już był zganiać statek do drogi. Dość - że wstali wszyscy. Jeszcze Antek Waran - pamiętam że on, bo to mnie strasznie przestraszyło – dopowiedział:

— Dowie się pan Łakomski, jak cię ojciec wychowuje.

Czy można było znaleźć straszniejsze zastraszenie niż panem Łakomskim? Kto z uczniów nie znał jego bambusa? Powiedziałem - kto nie znał. I źle powiedziałem, znaczy się - niedokładnie. Wszyscy znali bambus Łakomskiego, ale nie wszyscy na swoim tyłku doświadczali. Do tego bambusa najbardziej nadawał się tyłek Otusia, albo, jak to recytował na codziennym przedlekcyjnym apelu sam pan Łakomski - Otto Grubla. W dalszej kolejności były tyłki wszystkich Łemków, niezależnie od tego - jakie głowy nad sobą nosiły. Ale o tym szeroko dopowiem później, bo dopiero od piątej klasy uczył mnie i doświadczał pan Łakomski. Teraz tylko zato zarwałem temat, żebyście wiedzieli że Waranowa rekomendacja, akuratnie dla pana Łakomskiego, nie była dla mnie obojętna.

(...)

Czekałem na apel w poniedziałek, ale nie wywołano mnie przed idealnie ustawiony dwuszereg, z bucikami co do centymetra na każdej linii. Rozeszliśmy się do swoich klas. Nie wiem już, bo to już lata, czy była to pierwsza lekcja, dość że to był polski. I pani Łakomska, zamiast rysować kolorowymi kredkami krasnoludki na tablicy, zaczęła opowiadać piękną legendę o Lechu, Czechu i Rusie. Mówiła długo, przedługo, aż przyszła ku temu - że Lach, choć tak nazywano Polaków na wschodzie, tam gdzie jest teraz bratni Związek Radziecki, to nie jest nic obraźliwego (to znaczy słowo Lach, nie Związek Radziecki). Nie patrzyła na mnie, ale czułem że patrzyła. I wiedziałem, że Antek Waran był jednak wczoraj u Łakomskich.

МИХАЛ КОВАЧ

1909

Глубокы корені

(продолжыня з „Бесіды" Нр 57)

Рокы молодости, од народжыня аж по тоты, кед з молодого, зеленого стає ся чловек дозрілым, здают ся барз долгы. А кед чловек прежыє своє літо і початок осени, рокы понагляют з чловеком як парадны коні і нич єс ся преспал, уж рік прешол, прелетіло жытя попри тобі як тополі попри вікні скоробіжного потягу.

Старий Хома зо свойом женом Мартом два рокы сами в тій „шопі", в вітцівскій хыжы, котрій старий Хома лем старе вкрытя даху дал зошмарити і дахівку положыты, двері і вікна пооправляти і варштат, в котрым роками робил як майстер куделяр. Ремесло понєхал, бо минули давны часы коли куделяре были важным майстрами, часы коли жена была і ткачка, і прачка, і кухарка і іщы хто зна што. Тераз тот варштат спорядженый як мешкальна хыжа. Марта під старіст старала ся приспособити тоту хыжу так, же кед до них гість завитат, най має де спати. Знає старий Хома, же то не тілко про гости, кілко тота його стара думат же ей сын дакотрого дня явит ся з білого сьвіта, де люде жыют не так худобні, не так по старому, та жебы ся пред сыном оправдала – як то она не винувата што жыют в тій старій дірі, з тым старым пециском, медже тыма ліпленыма стінами, же з рока на рік мусит слухати як бы він, ей хлоп, не замінил тоту хыжу ни за якы модерны квартелі, в котрых літом горячо, а в зимі студено.

— Знам я, бабо, што ти сідит в голові, але ти гварю же тото твоє жугграня даремне. Днешній сьвіт – то шалений сьвіт. Вшыткo як кед бы ся поопивало, горізнач обернуло. Ты думаш же сын прото пішол до чуджого сьвіта, же ту жытя не было, га? Кед бы ту жытя не было, та вшыткы повтікали бы одтале, а не втікают. Пішол прото, же сьвіт гнеска пажерний. Я все гварил і все то повім каждому: котре паця раз куру пожре, тото ся до паренины не верне. Твій сын пішол там, бо заєдно му мало, бо хце быти богатий. І знай, він буде богатий, бо тото його ремесло коло електрикы гнеска всяди добрі плачене. Миколай і схопний, і знає роботу, і найти ся знає. Він як кіт, котрого дрыть хоц і з вежы, він все на штырі лапы впаде. Од той страны ся не бій, не вмре він з голоду, але для мя, для тя, для свого роду вмер.

Хомова жена слухат мужа, бо так од молодости навчена. Здає ся на хлопскій розум аж і товды, кед чує, же тот хлоп не гварит і не робит так як бы, по ей думаню, робити треба было. В тым долгым віку, што провела з Хомом, не мала якысых велькых радости. Она заправды была і добром газдыньом, і добром матірю і слухнячом супругом. Кед в молодости прібувала даколи зробити по свойому, все мусіла выслухати долгой мужовой наукы, в котрій было ясно повіджене же женьскій розум то ниякій розум. Роками слухаючы повчынь і пригварок мужовых, она сама зачала вірити же тото, што хлоп повіст, істинна правда. Мужовій мудрости зачала меньше вірити аж товды, кед діти попідрастали, кед він не преставал з тыма дітми поступувати як з дітми. Пред двома роками, кед так поробил зо сыном, штоси ся в ній премінило. До того часу она принимала мужовы пригваркы без одпераня, а тераз вшыток оний жаль, засідженый на дні душы, почал ся бурити, двигати і гнути до одпераня.

— Ты го одогнал. Од тебе втюк — гва рит так, хоц зна же Миколай тамтого вечера уж мал папері на выізд. Гварит так, бо є пресьвідчена – же Миколай пришол з постановом же піде на чуджыну іщы вельо скорше зато, бо ся не міг погодити з жытьом яке предкладал му отец. Хтіл жыти на свій спосіб, а не на такій, до якого го стары силували.

— Тилі рокы жыєш, а розума єс не набра ла і заєдно думаш тым своім женьскым серцьом і сама гвариш тото, што сама знаш же неправда — гнул Хома ту тому, о чым знала же гнут буде. — Він товды уж і пришол з тым, же піде.

— Же втече од нас, повідж. Од тебе втюк, бо му обрыдли твої рады. Втюк од той твойой мудрости, про котру жыєме на тым Нижнім шорі, медже сусідами як білы вороны. Хлопец ся ганьбил кед понял, же годен ліпше жыти, шыковнійше як деякы люде.

— Тото і гварю, же хтіл жыти як і тот сьвіт: позерати де полнійший жолоб, дігінчыти як пес за женьскыма кабатами, ослебодити ся од обовязків і думати лем о якысым своім добрым жытю.

— Та ци-ж то дашто недобре – хтіти і жадати жыти ліпше як мы жыли?

— Як то думаш, жено, же мы не жыли добрі? — стримуючы гнів, зьвідал ся Хома.

— А як то думаш, мужу, же сме жыли добрі? — чула стара же муж міцнійший в языку, та лем тераз дістала охоту бесідувати, хоц і на перекір, хоц і не мудро, але явила ся потреба оперти ся тому свойому пнякови, котрий все іщы судит што на сьвіті мудрійшого чловека ніт. І тераз поставила зьвіданя на зьвіданя лем прото, же не нашла міцного слова на одповід.

— Тото жытя, котре мы прожыли, Марто, было добрым жытьом. Зато же сме в ним жыли чесно, же сме были вірны єдно другому і дітьом, же сме вшыткы жертвы і тягары, якы жытя несе, зносили з надійом же буде ліпше, же тото што сме од своіх старых нашлідствували – мено, віру, обычаі, пісні, язык лишыме як нашлідство дітьом. Єдным словом – же сме сполнювали нашы чловечы обовязкы пред Богом, пред людми, пред самыма собом.

— То было твоє добре жытя, Андрию, але не і моє — тераз уж заправды з жальом хтіла допечы, хоц знала же вельо з того, што муж гварил, было правдом.

Хома як бы тоты слова ани не чул, бо мал на мысли тілко вшыткого, што і його трапило і глядало свойого ослебоджыня. Прото продолжал своє боляче роздумуваня:

— Быти може і так, як ты гвариш, же то было моє добре жытя, а не наше – твоє і нашых діти. Я мал в собі віру яку єм приял од вітців, мал єм ціль жытя, бо то основне што чловек мусит мати. Чловек мусит в штоси вірити і дачому служыти, дачому ціннійшому од полного жолудка, полной кышені і полной постелі. Так єм хтіл, так єм вымагал од тебе, од діти... Прото єм і оного вечера не міг інакше поступити як єм поступил. Гварил мі отец мій – же вмру і за него і за себе кєд зраджу своє і дозволю дітьом выречы ся віры і обычаів нашых предків. Што, повідал, ріжнит чловека од скотины – кєд не розум і віра? Най то не буде, гварил, віра од Бога, але, знай, чловек без віры не чловек.

— Та хцеш повісти же ани твій сын не чловек кєд не вшанувал твою віру?

— Хцу повісти, як єм все гварил, же він там в чуджым сьвіті як зеренце на таніри, рослина без кореня, може ся зеленіти, може роснути, аж і квитнити, але шліду по ним там не остане.

— А ци в тій твоій вірі, котру мі выводиш, ніт місця на преображыня? Ци мы, Андрию, заправды сполнили своі обовязкы жебы нам сын не остал на чуджыні?

— То не наша вина, Марто.

— А ци то правда, же не наша, Андрию?

— Не мы го там одогнали, але його жажда слебоды.

— Ци наш сын не сьміл мати в собі почутя чести, кєд єс го пред чуджым чловеком поганьбил?

— Мал час на другій ден прийти терезбий. Мал час написати...

— А ты написал?

— Отец до сына?

— А чом ні! Ци ты знаш же твій сын не ма там свойой віры кєд, видиш, ани не дбат, же ся мусит повинувати твоій вірі? — бесідувала Марта уж певнійша себе, бо нашла слова котры ся ій виділи переконуючы, а старий не збивал іх уж з таком твердістю.

— Хто зна, дай Боже же ся там не стратит, але сьвіт фалечний.

— А люде горды і мстивы. О чловеченстві люди гварят – кєд ся двоє зыйде, та рогы єдно до другого вперат.

— Так думаш о мі і о сыну?

— Так думам о людьох, котры пребачати не знают.

— Та пиш до него най ся покорит, отец старший.

— Він од вітця вісткы жде.

— Як знаш?

— Знам.

Бесіда бы ся хыбаль продолжала, але родичів пришла одвидіти дівка з дітми. Пришли похвалити ся же внукы уж такы велькы, же годни і без матери сьпівати нову коляду.

Марця повоєнна дітина. Хоц то война іщы тырвала, хоц жытя в тым сримскым місті не было без трудности і страху, Хома, а іщы барже Марта з радістю діждали ся дівчате. Пред тым вмерло Марті двоє векшых діти, а Андрий свого жалю не міг скрыти, ани не знал скрыти, та радости вельо не было. Кєд да-с о два рокы пришол на сьвіт Миколай, кєд война

прегырміла, діти, а особливі Марця, были єдином потіхом і радістю материном. Таком остали і товды кєд повырастали; все кєд Марті было тяжко, ту ся Марця нашла, і як дівча і уж як оддана. Отец был против сій оддаваню за хлопця другой віры, але добродушний Славко – же взял Марцю, бо ю любил, же была добром женом, та му не тяжко было зо свойом веселом натуром гвойти до дякы і вічно запонуреного Хомы. А цілком ся уж Хома помирил кєд пришли на сьвіт внучата, а мати діти не же не очуджала, але ту свому прививала, бабу і діда любити вчыла. Миколай не понаглял ся з женячком, та цілa дідова і бабина любов была посвячена тым внучатам. Старий Хома на свій спосіб, Марта на свій, на велькы свята, позераючы на внуків, вертали ся до власного дітиньства. Ачий про тото власне дітиньство і стары і Марця з любістю і особливом радістю ждали своіх свят. Од часу кєд пред двома роками Миколай пішол за границю Хома рыхтувал ся до Велиі якоси без радости. Влонишня Велия зышла ім іщы смутнійше як тамта пред ньом. Марта не могла сперти слез, діти зас треба было долго нагваряти жебы хоц лем скоштували што баба і дідо приготовили і выходило так, же Велиі найбарже рад был зять Славко, котрий не годен был нахвалити ся рускых обычаів, незнаных в його краю.

— А мы, діду, пришли ся зьвідати ци порыхтуєте яличку, бо внукы прийдут по сьпіваню — зачала бесіду Марця.

— Знате же порыхтує, чом бы не порыхтувал? — понагляла ся одповісти баба заміст діда.

— Не знам ци треба рыхтувати дашто, кєд вы не хцете істи што баба наварит.

Дідо тото гварил што думал. Він утримувал же діти, тоты терашні і його, не чуют ниякой рядости, оной правдивой радости, котру він як дітина чул. А вшытко прото, бо не жыют жытьом якым бы треба было жыти. Діти бідны, крегкы, бо родиче напыхают іх ідлами котры, за Хомовым думаньом, не были нигда скорше ани хоснуваны.

— Треба, треба, діду — одповіла за дівчата мати. — Вы сами гварили же велькы свята не утримує ся лем заго, жебы ся ило і пило, але жебы ся тримало обычай, котрий сме як діти тримали.

— Обычай, обычай... — задумано повторил Хома. Хватил ся на мысли же зас треба бы было толкувати як належыт розуміти обычаі, але ся здогадал же уж пред тым мал з бабом неприємну бесіду о сыну, та не хтіл доливати олію до огня.

— Но уж добрі, діду, радуєме ся вшыткы наперед, бабі прийдеме помочы што треба, а і Славко може прийти нащыпати дров, сьніг поодмітувати.

— Чуджий, кєд ніт свого — не міг стримати гіркости Хома.

— Не гварте так, няню, чом чуджий? Ци мы вам чуджы, ци тоты діти, вашы внучата, ци Славко не шанує вас як вітця, та? А вы заєдно своє навертате. Не бійте ся же мій брат стратит ся в сьвіті. Не пішол він до сьвіта як мала дітина, але як дорослий чловек. Він ту, в нашій рідности враз зо мном босий дорогы промірювал, ту свої корені пушал, ту...

— Так тото вшытко твердиш, як бы-с там де і брат твій была — втрутил отец.

— Знам, бо він мій брат, я його сестра, вы му отец, а моя матір і його матір. І можу вам повісти, кєд вы мі не знате повісти, же Миколай ма там добру роботу, же ма там приятелів з нашого краю, же не думат там на вікы остати.

— Так вшыткы гварят кєд одходят, а як думат о краю – видно, кєд вітця, матір забыл поздоровити, о іх здравя зьвідати хоц лем...

— А вы ся чудуєте, няню?

— Чудую? Ани ся не чудую, ани не жду ничого од него, але видно як му тот край до серця вріс, кєд домы свойой рідной в чести не ма.

— Того вы, няню, не знате, а треба бы вам было знати, бо сте му отец. Аж і тшыти бы сте ся могли, кєд бы сте знали якого сына мате. Не такій дябол чорний як го люде малюют. — Марця утримувала же не повинна так як матір быти покірна, прото так і бесідувала зо жальом і гнівом.

— Красны діти єм сой выховал, Марцьо, красны — гварил Хома голосом, котрий бы міг скоре здабати ся на жаль як на гнів. — Трап ся, думай як звяжеш конец з кінцьом, понижуй ся, жычай, лем жебы твої діти на были з боку од сьвіта, а кєд выроснут, ты маш быти цит, слухати наук тых молодых, котрым нараз важнійша і улиця і товаришка од власного вітця і матере. Дошло до того, же я бы мусіл втягнути хвіст медже ногы і просити власну дівку – най пише до свого милого брата же отец при-

знає свою хыбу і благат свого сына жебы му пребачыл, не так?

— Не так, няню, не так. Миколай пише і я до него пишу, а в листах цыганю же го вшыткы поздравляме, але він такій як і вы, думат же го отец выгнал з хыжы і чекат же му отец і повіст най ся верне.

— А отец того не повіст, Марцьо. Миколай не вітця зневажыл, він скалял, оболотил тото, што вітцю святе. Докля я того вам, дітьом, буду мусіл тлумачыти, толкувати? Докля я і як мам того пояснювати, же в державі, де жыєме, люде можут грішыти, хыбы робити, але зрадництво аж і в тым безбожным сьвіті має ся за найвекшу провину і каре ся смертю. І мі о Миколаю не пригваряй! Не бороню вам як вы в вашых домах будете утримувати вашы новы обычаі, але в моім домі будеме держати тоты, котры я од своіх вітци наслідствувал — гва - рил зас твердыма словами, як все, коли бы дахто взял ся підважыти його одношыня гу жені, гу людьом, гу дітьом, гу самому собі.

— То значыт, няню, же ани на Велию не мусиме приходити?

— То значыт же я, докля жыю, буду ся тримал моіх обычаів. І вымагал буду і од моіх, жебы мали в чести тото, што я мам, ту в моій хыжы — повіл тото твердо і вышол прерываючы тым способом бесіду о сыну, справу яка од свого часу все барже згынат го гу земли, змушат вшыткo єдно зазерати до сумліня – ци його поступок і його триманя сут на місци.

На другым краю Европы, в єдным з вельких індустрийных міст Німеччыны, уж другій рік жыє і працує Миколай. Він ту пришол, так повісти, на готове. Іщы в своім краю згварил ся з товаришом, котрий му і радил жебы пришол там, де він робит. Місце забезпечене, мешкати можут разом. В одріжніню од веліх, котры пішли за границю, і мусіли прейти през пекло чуджого сьвіта, Миколай мал щестя. Ту де пришол, ту і остал. З товаришом мешкат на малій, приємній кватері. Найпотрібнійшы до жыття річы мают. Є ту і телевізор, і радийо і центральне огріваня. Вшыткo ту, лем кєд товариш з котрым мешкат піде в місто, Миколай остає сам. Початками не было так. І він враз з приятелями, котрых ту мож найти лем в корчмі, при погарі, прібувал жыти так як інчы жыют. Для молодого чловека, котрий гу тому не женатий, зо заплатом, котру не мусит з никым ділити, радости жыття находят ся самы. Неєдну ніч провели по льокалях, де лем пінязи треба. Пізнійше і свою малу кватеру претворили на льокаль, в котрым не хыбило ани іджыня, ани алькоголю, ани женского тіла.

Іщы пред роком першу Велию на чуджыні провьол він в єдній містецкій винярни, в веселым товаристві своіх приятелів, коло шампанского і полного стола корчмаря, котрий ся здогадал же то і його велькє свято. Гості, Німці, котры нашли ся ту, призерали ся на веселе товариство і чудні ім было же на Балкані так празднують Рождество Христове.

Уж товды, в тым товаристві Миколай одчул же така радіст то не правдива радіст. А пак з бігом часу понял і тото, же бываня, трачыня часу по льокалях приносит лем хвильове задоволіня, бо такой рано, кєд піде до роботы, та не ден, не два, але тыжнями штоси го внутрі мучыт, обвинят. Прото, все частійше, аж ся деси і радує, кєд може остати дома сам, кєд товариша дома неє. Товды такій осамітнений лігат на постіль, та при фляшці з міцным алькогольом пущат думкы на волю. Не мусит ся ани трудити – о чым то він мал бы думати. Думкы самы ся несут домів, до краю, до дітинства, до родичів, особливі до матери. Кєд го думкы приводили гу вітцю, він з початку одчувал якысий гнів, чудне задоволіня – же сьміл повісти тото што хтіл, што му долго пригнітало душу як даякій тяжкій камін на грудьох. Гнівали го тоты вітцьовы шандарскы вымаганя однісні обовязків: ставаня, ліганя, іджыня, вчыня, выходжыня, приходжыня, дружыня з товаришами, тоты наказуваня і гамуваня вшыткого што го як молодого шугая радувало. Виділи ся му тоты вымаганя як зубадла, до котрых стары коні быти може і привыкнут, але молодым заваджают. Хтіл жыти без тых вельох обовязків весело, слебідні, так як вшыток молодий сьвіт. Уважал, як і вшыткы з котрыма дружыл, же єдиным обовязком молодого чловека то схоснуваня вшыткых радости і задоволінь, котры природа молодым людьом так щедро дарує.

Але з часом тоты негативны почутя взглядом вітця якбы бліділи, тратили свою остріст. Істи, пити, спати з дівками і женами приємні. Приємні докля єс голоден, спрагнений, докля зо страстю пожадаш. А кєд тото прейде, зачынаш одчувати засыченіст і винуватіст. Пред

ким то він винуватий, чом же то сумліня неспокійне, кед никого не забил? І адде нараз выплыват на поверхніст – отец. Отец тото наперед знал, отец му тото іщы як хлопцю гварил. І в такых хвилях образ старого вітця тратит оны неприємны рысы і стає ся все теплійший, все теплійший.

Надходит і другє Рождество в чуджыні. Ту на північны зима приходит скоре, та і тераз, уж на тоты зимовы свята, што іх тутешні обходят за новым календарьом, накурило вельо сьнігу. О дванадцет-тринадцет дни буде Велия за старым календарьом. Отец свойого Бога ма, Миколай зачынат свойого лем глядати, але чує же в його душы, деси глубоко, уж вроснены корені тамтого стебельця, котре давно засадил отец. Стебло на земли, хоц го і міцний вітер поневерат, але оно дале жыє, росне.

І тераз, докля так облечений лежыт на постели, докля на дворі сыпле сьніг, він роздумує, а може быти і сниє: він хлопец стоіт при малым облачку што вызерат до двора зо старой хыжы, а облачок розквитнул морозовым квітьом, він дыхат на шыбу, жебы сой медже тым квітьом справил дірочку, през котру закукує як сьніг велькыма платками падат на землю. Сьніг падат, а такой ту деси близко, во стіні чує ся шкрабаня мышы. Пред вечером, кед вышол на поріг привитати перший сьніг, виділ добрі як пред змерканьом прилетіл під стріху старий пташок, втиснул ся поза платов і неодолга деси глубоко чуло ся жутраня мешканців його гнізда. Миколай як дітина виділ в якысий книжці намалюване обыстя вітця мыша і матери мышы. Він тераз видит як тот мыш, што ту перше шкрабал, тераз зо свойом женом ходит по тій своій хыжы, а пак сідают за столик і ідят тото што собі на зиму поодкладали. Тыж так і в обыстю вітця пташка вшыткы веселы, бо ся вшыткы жывы і здравы повертали домів. Дома ім приємні і тепло, докля на дворі курит, а вітер зо стріхы цомплі збиват. В хыжы мати коло пеца і шпаргета кінчыт вариня, котре рано зачала, отец солому од сусіда приносит, бо в майстра куделяря соломы ніт. Пец теплий, на столі полно вшыткого блага, што го Бог людьом на пожыток дає. На лавці в челі стола крачуник оквічений туніма цукриками, колачыками і озлаченыма орішками. В кошарці сухы сливкы, групкы, ябка, оріхы для колядників. На столі іщы і танір зеленым жытком , а в середині сьвічка, котра має горити цілий вечер, докля вечеря тырват. Отец, простоволоса, вносит солому, мати подає кєселицю з комперями і рыбу печену в рускым пецу. І нигда так приємні, так тепло през цілий рік в обыстю не буде як на тот Святий Вечер. Нигда так святочно і спокійні тварі вітця і матере не выглядают як в той зимовой ночы при слабым сьвітлі велийной сьвічкы. Нигда отец йому і сестрі, як дітьом, палінкы пити през рік не дал, а того вечера і они двоє мали право выпити капку-дві палінкы з медом. Рокы преходят, сьвіт ся змінят, він росне, але коли ся приближує тот вечер, він стає ся дітином. Ночами кед ся по сьнігу як шугай вертал домів, сьвітла в вікнах все му припоминали Велию.

Іщы лем пару дни і не лем він, але вшыткы доросльі в краю станут ся дітми. З дому писала сестра, же і того рока з мужом і дітми іде на тот вечер, лем, гварит, мати влони барз смутна была же не было вшыткых. Споминат і о вітци, же не был так успособлений як по інчы рокы.

— Знам я про што він такій был! — гварит голосно сам до себе Миколай, бо аж тераз, кед в ним тота впертіст і перекірливіст помякли, чує же го штоси з внутрі опоминат, шепче непрерывні, же гнів недобрий дорадник.

— Ты зас на постели сам? — то слова товариша котрий ся зъявлят в дверьох.

— Сам? Не сам! Дома єм, при моіх — одповідат Миколай.

— Одкале тя твій старий выпнал тамтого рока? — Приятє ль знає, бо то він был товды з ним.

— Пішол єм сам! Нихто мя не выганял!

— Інакше єс товды гварил, Миколай, інакше! Іщы єс ся і заклинал – же отец і дім, і край для тя веце не істнують! Не памяташ?

— Єст штоси міцнійше од заклинаня в гніві!

— Ностальгія?

— Совіст! Сумліня опоминат, утверджат, судит ци заклинаня добре ци недобре! Ци тото заклинаня чловек мусит дотримати ци ні!

— Вчено зачынаш бесідувати! Ци то ся ты не думаш покаяти і потульні вернути ту старому вітцю?

— Не знам ани сам што думам...

— Нич не гварю... Хцу лем повісти же мы, тоты што ту остаєме, і того рока опразднуємe тото свято, іщы весільше як влони...

— Значыт, во вшыткых нас остало тото коріня з прешлюсти.

— През тебе уж коняк бесідує, Миколай? Якє коріня, яка прешліст. Мы жыєме гнеска, тераз, а не в прешлюсти. Жыєме так, докля так можеме жыти, докля сме молоды. Жытя преходит ци мы были смутны ци радісны, ци звязаны з прешлістю, ци засмотрены в будучніст. Та – што дале ідеме, прешліст стає ся все барже оддалена, а будучніст штораз блищша. Прешліст была тяжка, а будучніст годна быти страшна. Гнеска ішы мож так жыти, отже кєд мож – жыйме! Записал ем і тебе, увидиш – буде чудово!

Перти ся з приятельом, котрий очывидні вышил кус веце, было бы трачыньом часу. Прото Миколай нич не одповіл.

В Хомовым обыстю вшытко так як было і по зышлы рокы. Ніт лем соломы. Ніт, бо єй ани в сусідів веце не найдеш. А і кєд бы была, як ю вносити – кєд внучата на ній не сьміли спати, бо сут крєпкого здравя, та бы ім спаня на соломі, лебо аж і сам порох з ней, напевно зашкодили. По Хомі і Марті видно было же ся уж постаріли, і кєд ся треба было при вечері помолити, повінчувати, они прібывали, а сьлзы ся спущали до горла і уста отворити не дали.

На дворі, медже тым, на одміну од минулых років, сьнігу як в старых часах.

Уж даскєльо дни затрепує дражкы і дорогы, і на уличках люде ідут попід вікна як по даякым сухым каналі, бо з поодмітуваного сьнігу выросли цілы стіны. Хома уж пару раз одмітувал сьніг, бо стара гварила же колядникам треба ослеободити приступ під вікна. Та хоц ся тілко наодмітувал, што рік, колядників все меньше.

— Кєд мы ходили по сьпіваню, якже мы ся тішыли кєд сме попри орішках подіставали і даякій грайцар. Тераз дарункы велькы, а колядників все меньше! — гварит Марця.

Кєд она по сьпіваню ходила, уж не было царів-зьвіздарів, але приходит ій до мысли як то она мусіла по сьпіваню ходити, бо і тото ся мало в няньовій хыжы за обовязок. Тото ій тераз на мысель приходит, та гварит матери:

— Памятате, мамо, кєд сме пришли зо сьпіваня, вы взяли од нас мішечкы, виділи сте же я веце наколядувала, змішали сте мій і Миколаів заробок і поділити на рівны части, а мі наказали: „Ты, Марцьо, од тераз мусиш враз з Миколайом по сьпіваню ходити і міркуй – жебы ти сьпіваня на плач не вышло кєд втечеш од него." Я ся гнівала, бо то він заєдно ся мі тратил.

— Міг Миколай хоц лем карточку – вінчуванку на Рождество прислати. Тілко сме ачий застужыли! — гварила Марта як кєд бы ани не чула што дівка гварила...

— Дістанеш ты вінчуванку як го там під-своіт даяка Швабиця. Кєд буде даяка порядна, навчыт го порядку. Зьвідат ся го ци він ма родичів, ци лем так як ядро з дзюбы гаврана выпал на землю і там ключку пустил.

На дворі чути было як дуркла скоба.

— Вітер! — рюк Хома, бо ся му так і привиділо.

— Родина даяка? Кумове! — подумала і рекла Марта.

— „Дате ся нам навеселити?" — під вікном што вызерат до двора чул ся захрипнений голос.

— Миколай! — скричала Марта.

І нич там під облачком сьпівач складал слова коляды котру ішы в дітиньстві сьпівал, вшыткы, окрем старого Хомы, нашли ся такой при дверьох, отворили іх шырцьом і чекали колядника. А він станул на поріг, як колиси, і чекал. Та не чекали тераз домашні. Єдно пред другым вішали ся му на шыю, а мати го за руку тримала і плакала.

Кєд крачал до хыжы, і Хома стал споза стола. Зышли ся насеред хыжы і долго стояли так облаплены, без слова, дотля – нич ся сила бесіды не вернула, а отец не прогварил тихым, змиреным голосом:

— Глубокы корені в нас, сыну, глубокы!

— Стары люде гварят, же одколи сьвіт сьвітом, в тот днешній ден сходит ся зима з ярю! — одрюк на то сын.

— Товды най так і буде, як люде гварят! — повіл отец і посадил сына при собі, з правого боку, а в тот час до обыстя Хомів як кєд бы ся вселила особлива тиха радіст – на тоты сходины зимы з ярю.

З бесіды бачваньскых Руснаків злемківшыл
Петро Мурянка

ОЛЕНА ДУЦЬ-ФАЙФЕР

Нашы лемківскы зближыня з Европом
Лемкознавчы выклады на Сорбоні

Перед єденадцетьома роками на IV Світовым Конґресі Східньославяньскых і Совітскых Досліджынь в Гарогейт в Анґлиі на нашым карпаторускым панелю мала єм нагоду і чест бесідувати о громадскій і культурній егзистенциі сучасной Лемковины. „Західній світ", наставлений на естетыку і філософію культуровых ріжниц, проявил велику перцепцийну отвертіст на реальніст зза колишньой желізной куртины. Зас мы, котрых мало уж не быти, з цілом детермінацийом когоси усуваного в тін і заглушаного, хочеме выходити до світа з красом свойой культуры і традиції і міцно істніти в його свідомости. Лемківска автопрезентация західньой Европы проводит ся завдякы выступам нашых ансамблів „Лемковины" і „Кычеры", завдякы выздам на меншыновы дискусийны форумы, хоцбы до Сербів Лужыцкых в Німцьох ци русиньска презентация в Данії, участи в науковых конференциях ци артистычно-музычным выступам індивідуальных творців (нп. Петра Мурянкы в Берліні).

Прото, коли достала єм запрошыня з Університету в Ліль (Франция) до выголошыня в половині січня выкладів головні на тему лемківскої літературы, але тіж інчых просторів культуры і історії Лемковины, приняла єм тото як сиґнал заінтересуваня нашым світом і очередну шансу запрезентуваня його неповторности і своєрідности там, де певно мало про ню знают. Великы приготовліня, якы підняты остали на французкым університеті для якнайліпшого всестороннього представліня ріжных аспектів лемківскої реальности, были для мене самой заскочыном. Окрем університету, головні діючой при ним Польскої Секциі, до орґанізациі лемкознавчых выкладів включыл ся тіж Польскій Ґенеральний Консулят в Ліль, котрий розослал понад 1500 запрошынь і гостил мене в своіх поміщынях през цілий час мойого пребываня во Франциі. Натоміст выкладовці і студенты Польскої Секциі претлумачыли на французкій язык вшыткы тексты пересланых през мене скорше выкладів і вершы лемківскых поетів і выдали тоты материялы в дво-, а часом і тріязычній версиі в книжковій формі.

В часі приготовлінь вказало ся, же окрем Університету в Ліль, выкладами о Лемках заінтересувана єст тіж Сорбона в Парыжы. Прото при нагоді мойого пребываня во Франциі зависитала єм тіж на славетну середньовічну учельню і в єй мурах выголосила выклад о повыселенчій лемківскій літературі і вказала документальний фільм *Ідеме, ідеме, дражкы не знаєме*.

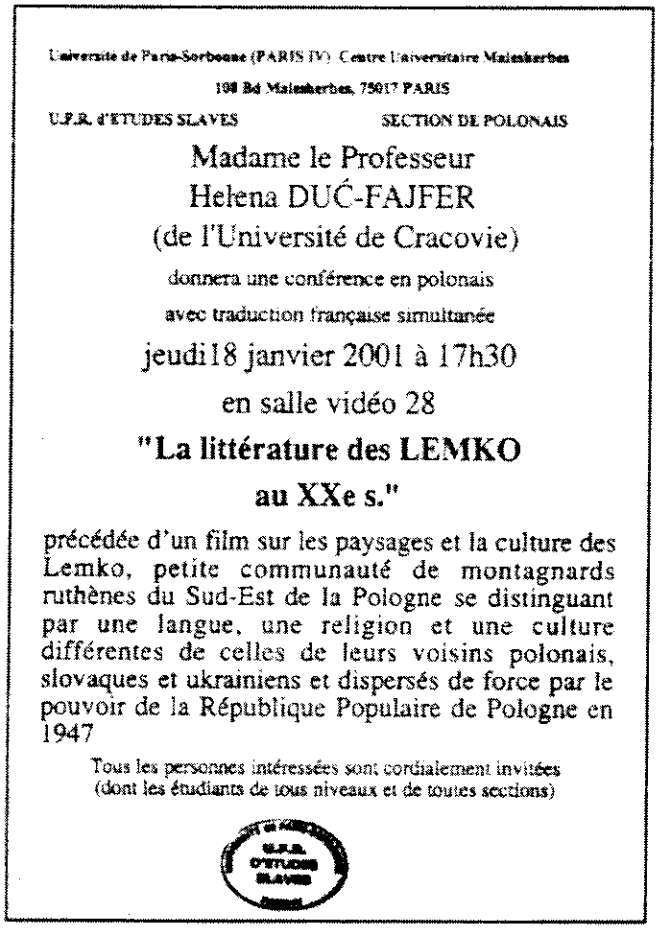
Université de Paris-Sorbonne (PARIS IV) Centre Universitaire Malesherbes
108 Bd Malesherbes, 75017 PARIS
U.F.R. d'ETUDES SLAVES — SECTION DE POLONAIS

Madame le Professeur
Helena DUĆ-FAJFER
(de l'Université de Cracovie)
donnera une conférence en polonais
avec traduction française simultanée
jeudi18 janvier 2001 à 17h30
en salle vidéo 28
"La littérature des LEMKO au XXe s."
précédée d'un film sur les paysages et la culture des Lemko, petite communauté de montagnards ruthènes du Sud-Est de la Pologne se distinguant par une langue, une religion et une culture différentes de celles de leurs voisins polonais, slovaques et ukrainiens et dispersés de force par le pouvoir de la République Populaire de Pologne en 1947
Tous les personnes intéressées sont cordialement invitées
(dont les étudiants de tous niveaux et de toutes sections)

Афіш інформуючий о выкладі
др Олены Дуць-Фейфер на парыжскій Сорбоні

Головным єднак, запрашаючым мене і орґанізуючым ціле пребываня центром, был Університет Шарля де Ґоля в Ліль. То там, завдякы великым стараням його працівників і взірцьовій орґанізациі цілой стрічы, могла єм пару годин в выполненій людми сали презентувати ріжны выміры нашой традицийной і теперішньой культурово-етнічной егзистенциі. Окрем выкладу о літературі і фільму, котры єм тіж презентувала на Сорбоні, в Ліль мал іщы місце лемківскій поетычний вечер, на котрым были чытаны вершы по лемківскы і французкы. Была тіж моя прелекция на тему специфікы лемківскої традицийной культуры, котра ⇨

рішыла о выокремліню ся Лемків як етноґрафічной групы, а на єй основі групы етнічной. Прелекция ілюструвана была сляйдами вказуючыма нашу традицийну сакральну і світску архітектуру, выробы традицийного лемківского ремесла, народне облечыня і інчы елементы материяльной культуры. Барз інтересуюча была дискусия по выголошеных выкладах. Ставляны звіданя або проблемы, якы дискутанты хтіли розвивати, свідчыли о іх великым заінтересуваню проблематыком і прагніню якнайполнійшого зрозумліня звязаных з темом справ. Вшыткы примірникы книжкы *La litterature lemko dans la seconde moitie du XXe siecle*, выданой з надісланых през мене материялів, остали розпроданы.

Вказало ся, же серед присутных, подібні як во вшыткых інчых місцях світа, де до тепер мала єм нагоду бесідувати о Лемках, нашол ся тіж наш краян, Лемко родом з Тылича Ваньо Петро Балуц (Jean Pierre Baluc), што правда языково уж сфранцужений, але в свідомости твердий Лемко, барз пережываючий вшытко тото, што ся в тым вынятковым для него дни діяло. Обіцял дописувати до „Бесіды" о жытю Лемків во Франциі.

О тым, же заінтересуваня Лемками во Франциі не было лем хвильове і не скінчыло ся з моім выіздом, свідчат наступны, підняты уж діяня для утырваліня текстів выкладів, фільмового і знимкового материялу на плыті Сі Ді. Кождий, хто набуде таку плыту, буде мал можливіст познавати лемківскій світ в його ріжных культурово-етнічных аспектах. Сут тіж пляны на дальшу іщы спілпрацу, але о конкретах напишеме, коли ся уж они барже „сконкретызуют". О Лемках припоминати будут вшыткым головным орґанізаторам тых прекрасных науково-артистычных сріч на французкых університетах тіж орґінальны ляльочкы в лемківскым народным облечыню, якы дарувала єм ім на памятку. Але найбільший ґварянт остояня ся і продолжуваня лемківскых ремінісценций во Франциі дає особа, котра створила імпульс цілого професийні і успішно зреалізуваного предпринятя, головний його мотор і реалізатор, теперішня контрактова працівниця Університету в Ліль, наша краянка др Марґарита Місяк.

Нашы стрічы з Европом мают ріжну форму, проходят часто припадково, часом барже пляново, все єднак утверджают нас в пересвідчыню, же можеме Европі без комплексів вказувати нашу през поколіня формувану на скрижуваню культур прекрасну своєрідну традицию і болячу, але героічну нашу теперішніст.

◆ ◆ ◆

Руска Бурса запахла кєселичком

Все ся мі здавало же Велия має быти на Велию. Може і зато сцептычні односил єм ся до предвелийных „оплатків", орґанізуваных од шувных уж років в польскых середовисках, в тым і в креницкій школі, де вчу лемківского языка. З мішаныма тіж почутями іхал єм 17 грудня до Горлиц, де наша лемківска молодіж орґанізувала такє штоси. Такє?

Кєд єм лем ввошол до часто одвиджуваной остатньо Руской Бурсы, медже єй одрапаны, але барз милы мі стіны, кєд єм ґу тому почул запах кєселичкы, капустичкы і губів, знал єм уж же то не „такє штоси", не „штоси", а – Штоси!

Зышли ся люде. Нашы чудовы душпастырі, покону нашого пастырі – о.Андрей Квока, о. Роман Дубец з імостю, газдове – Ведучий „Руской Бурсы" п. Ваньо Квока, Паньство Антоніна і Михал Коцурове – без взгляду на полнены функциі в заряді Бурсы, все присутны. Пришли діяче – сталы бывальці. Был, як все остатньо, пан Роман Дзюбина – знаний горлицкій редактор і журналіста, на штоден учытель, якій з нашом (і свойом) молодіжу середніх шкіл... вчыт ся лемківского языка. Його дідо был Лемком, до того горлицкым бурсаком. Залюбил ся в горличанці. Остал. І гены остали. Любови, туго лемківска, з якых же далекых доріг кличеш до себе...

О велийных звычаях оповіли: пані – Мирослава Хомяк, Олена Дуць-Файфер, Анна Тылявска, о. Андрей та ниже підписаний. Молодіж прикрасила розповіди принагідныма вершами, а пак, в своій „клясі", гостила нас велийныма стравами. Было вшытко, за прадіднім, за прабабиным лемківскым каноном, од завітнього чеснку по звивану капустичку.

...І неє ся чого бояти – не скоро минут ся газдыні, якым не припалят ся кєселичка, газдыні, котры знают, котры чуют што то - Лемківска Свята Вечеря. (Мурянка)

Горі: Готове..., Долов: ...лем істи. Фото: Олена і Варвара Дуць.

ЯРОСЛАВ ГОРОЩАК

О наший лемківскій писовни

Сам Бог зна, як єм ся втішыл, коли появила ся „Gramatyka języka łemkowskiego" Henryk Fontański Mirosława Chomiak wyd. Śląsk 2000 і хоц юж при вступі Корыфея нашого языка – великого Петра Мурянкы-Трохановского кус ня – повіджме – несатисфакційонували деякы дрибниці, повіл єм си, же не буду критикувал бо діло є чудове. Воліл бым што правда, жебы Авторы были поданы в противным порядку, не лем зато (як хоцбы з імен выходит), же Пані магістер Мірослава Хомяк то Дама, а Пан доктор Генрик Фонтаньскій то бы мал быти Джентельмен...

Най буде і так. Видно мусіло быти або так – або нияк...

Коли єднак появила ся в „Бесіді" нр 6 з рока 2000 критыка Пана Петра Михаляка (то значыт Головний Редактор допустил критыку) в котрий нашол єм прекрасне признаня „А гнеска?.. Може і дакус жалую, а штонайменче – непевний єм своіх аргументів" і дальше: „мате рацию – **нее ся што понагляти**" – сподабало ся мі тото. До блуду ся признати годни лем Найвекшы Люде!!!

Іщы єдно „од шувного уж часу в чуджых дописах не поправям..."

То чудово! Барз на тото рахую...

Што мя болит? Отже найперше писовня „і" заміст „и". В наголовку предмовы до Граматыкы П.Мурянка пише „ПОНАД МІРУ НАШЫХ ЧАСІВ". Цижбы тіж писало ся:

I.

1) „псів, лісів, голосів, просів, колосів, приносів" і так дальше?

   Была бы то така сама вымова як слів:

2) „сім, сідити, сіпати, сіяти, сів, сівник, сіґати, сірий, сіно, січы, сіл, сімсто, сімдесят, лісівкы, посіпак, на носі, по росі, при голосі, " і так дальше???

Оба знаме, же вымова тых груп слів є інча і з того взгляду писовня тіж повинна інча быти, бо в противным разі як бы то розріжнили тоты, што (як мы) не выцицали лемківской мовы з „маминым молоком"? На десятий стороні П.Мурянка вспомнул, же в 1990-тым році Стоваришыня покликало Комісию Народового Просьвічыня. Оба зме были в тий Комісиі і памятам, же зме товды прийняли, же буква „і" змякчує (паляталізує – як бы повіли языкознавці) попередні спілголосны (як в групі I-2) і зато не пишеме по них мягкого знаку – „ь". Натоміст буква „и" той властивости не ма. Коли товды хцеме писати „і" заміст „и" і рівночасно утримати твердист попереджаючой буквы, то мусиме пред „і" написати твердий знак – „ъ". Підсумуючы выжше написане або будеме писати:

II.

1) „псів, лісів, голосів, колосів, приносів, написів, сіль, осіб" де „і" не не змякчує – і консеквентні:

2) „сьім, сьідити, сьіпати, сіяти, лісьівкы, на носьі, по росьі, при голосьі" ітд, жебы змякчыти „с"

   Або тіж писати:

III.

1) „псъів, лісъів, голосъів, просъів, приносъів, съіль, осъіб" де твердий знак зносит паляталізацию творену през „і". І дальше як дотыхчас:

2) „сім, сідити, сіпати, (...) на носі, по росі, при голосі"

Інчой льогічной можливости нее. То значыт нее, коли ся догматычні прийме, же по „с" не може быти „и". Мушу речы, же мене так писовня груп II-2 і III-1 разила бы холєрні! (нас тіж! – „Б") Разит ня тіж правопис групы I-1, бо нее ту ниякой консеквенциі. **Ниякого порядку**.

Вшытко ся нормує, коли допустиме єднак писовню ведлуг групы

IV.

1) „часив, псив, голосив, просив, колосив, приносив, написив, осиб"

2) „сім, сідити, сіпати, сіяти, лісівкы, на носі, по росі, при голосі"

Же єднак част Лемків бесідує ведлуг групы III - 1??? Можна прийняти засаду таку як пропонує Петро Михаляк для слова „іщы – ищы". >Мы ту тіж през „і" будеме писати, а бесідувати през „и" і вшытко буде грало<. Лем в омавяным припаді мало бы быти на против. Пишеме „и" а бесідуєме „і". Можна в єдну сторону – можна і в другу!!! Навет **треба** бо так выходит льогічні і так бесідує велика част Народу. Мало того – по мойому західня част Лемковины найменче ся піддала вплывам украіньскым під взглядом вымовы (і не лем – бо архітектуры церковной тіж) і сьмію твердити, же повинна быти взором.

Подибні є з „і" по „з".

На примір в слові „взір". Коли там хцеме писати „і" заміст „и" то мусиме тіж вставити твердий знак по „з" і писати „взьір".

В тым припадку тіж пишме през „и", а бесідуйме – кому през „і", а кому през „и" пасує. В ПРАВОПИСІ БУДЕ АБСОЛЮТНИЙ ПОРЯДОК А І ШТОРАЗ ВЕКША ЧАСТ НАРОДУ ТАК БЕСІДУЄ.

Головний Редактор ствердил з явном апробатом, же в дописі Петра Михаляка не мусіл ничого поправяти. **А повинен!** Пише бо Пан Михаляк „Пару слів зо стороны чловека не пишучого – як Вы – книжок ци дописів"... і дальше „Думам же (то єден спосіб)...", а зараз попри тым слово „осін". Отже як тото чытати? Я знам де треба чытати твердо, але хто не зна і прочытат мягко, так як „осін" – тому выйде съмішні. Так як бы чытал „сім" ци „сіно"? ...Бортакувато. Як бы в нашым правописі не было ниякого порядку. Ниякой консеквенции. На тото єст єден **спосиб** – писати през „и", а чытати як кому пасує.

Што ся мі дальше не подабат? Што мя барз разит?

Правопис двох „і" в єдным слові на примір „відів, дідів, сусідів" ітд. То о єден „грибок в борщу" за дуже! Пане Редакторе – не дайме ся збортачыти! Най си бесідуют на середині Лемковины мягко, але не бортачме правопису. Правопис і вымова „видів, дідив, сусідив" єст дуже барже елеганцка і по мойому барже розшырена, а най си декотры бесідуют як хочут.

Дальше „мя злостит" – як то написал Петро Михаляк – два „в" – єдно при другым – в тым самым слові. На примір „ввойти" заміст „гвойти". Нибы ту видно елєганцку пробу ліквідациі початкового „г" (же што, же простацкє?) Єсли так, то чом рядок ниже написане єст „гмерти" хоцкі в тым припадку дуже менче разила бы (не лем мене) форма „вмерти"? Чым тото два „в" є подиктуване – не згадну за холєру.

Тепер бым хтіл поборонити кус правопису кінцівкы „ий" заміст „ый". Я тіж ся споро обертал медже нашыма Лемками і доправды ридко єм споткал вымову „ый" по наший стороні Карпат. Поза тым як ся не вырече кінцьового „й" то выходит множына, а при кінцівці „ий" не ма значыня ци ся кінцівку „й" вырече. Знаме вшыткы, же Лемкы не вымавяют кінцівкы „й", а декотры неради бы єй тіж і писати яко украінізм. Барз собі цімю всякы архаізмы, але становчо ся выповідам за кінцівком „ий". Процесив языковых не цофнеме бо зме не в силі зміити обставин в якых жыєме.

На жаль не здолял єм іщы престудювати цілой „Граматыкы лемківского языка" але все си обіцюю, же тото зробю і напишу што о тым думам. Не для самой критыкы, лем для поліпшыня єй.

Наразі поздравям, дякую за тото што юж зробене і чекам на дальше. (Сам тіж все іщы дашто прибую робити).

◆ ◆ ◆

ОГОЛОШЫНЯ

–

До Лемків –
абсольвентів середніх шкіл

В наступным – 2001/02 академічным році на Педагогічній Академіі в Кракові отверат ся новий напрям студий в формі т.зв. подвійной філології.

Буде то

філологія лемківска/русиньска

получена з росийском.

Рекрутация одбуде ся на початку липця 2001 р. По ближшы інформациі просиме голосити ся:

тел. ком. 0-602-38-55-50 (найліпше вечером) або контактувати ся –

Dyrekcja Instytutu Rosyjskiej Filologii AP
31-116 KRAKÓW, ul. Studencka 5
tel. 0-12-422-01-93 і 0-12-422-00-44

Молоды Лемкы!
Одкликуєме ся до Вашых Сердец!
Од Вас залежыт поводжыня великой ідеі!
Спрібуйте одвдячыти ся Поколіням што донесли Вам рідну Бесіду, спрібуйте помочы тым, што в труді старают ся вынести ю до Съвіта!

Не даме ся збортачыти

Зас мушу ся оправдувати же не мам місця на конкретну, шыршу одповід (іщы годен дахто подумати же стратил єм окуляры). Правда, вірил єм же остане мі до диспозиции бодай ціла тота шпальта, та враз задзвонила з Кракова Доктор Олена - же мушу конче помістити важне оголошыня. – Мушу, не мушу! – такой єм хтіл одпыскувати, але-м стерпіл хвильочку і кєд почул єм зміст оного оголошыня, дораз мі прешла охота на пысківкы. Барз єм ся втішыл так важній відомости. Суджу, же тоту втіху поділит неєден Лемко, а уж Ярослав Горощак – Автор допису „О наший лемківскій писовни", котрому мал єм замір на тым місци одповісти – напевно. Думам, же оголошыня о наборі кандидатів на лемківску/русиньску філологію то дуже важнійша справа нич наша полеміка. Хоц однісні пропозиций представленых в дописі мушу, аж і хцу заняти становиско (а може іщы дахто прилучыт ся до дискусиі?). Наразі і я дякую. І обіцюю – не даме ся збортачыти, Пане Ярославе. До наступной „Бесіды"! – Петро Трохановскій.

ANTONI KROH

W Pieninach

(kontynuacja – 2)

Gdy idzie się Białą Wodą w dół, od Rusinów ku Szczawniczanom, człowiek mimo woli próbuje sobie wyobrazić, jaka była Szczawnica, widziana łemkowskimi oczyma. Pomocą może tu być „Karpatorusskij Kałendar Łemko-Sojuza na 1937 rik", wydany w Nowym Jorku. Znalazłem tam tekst, podpisany L.P., który podaję w przekładzie.

Wieś Szczawnica Wyżna, pow. Nowy Targ, oddalona jest od Szlachtowej półtora kilometra. Wieś Szczawnica pod względem obszaru jest nieco mniejsza od Szlachtowej, ale za to jest bogata w wody mineralne.

Wieś Szczawnica jest teraz polska, ale około 150 lat temu była jeszcze rusińska. Jeszcze za mojej pamięci, jako pamiątka ruskiej Szczawnicy, stała stara ruska cerkiew stylu bizantyjskiego. Zburzono ją dopiero w 1882 roku. A budynek dla ruskiego księdza jeszcze stoi. Mieści się w nim urząd gromadzki. A drugie, co świadczy o niedawnej ruskości Szczawnicy, to trójramienny krzyż, który znaleziono przed wojną światową nad Kuniom. A ten krzyż miał stać 140 lat, bo był wykonany z bardzo dobrego drewna.

A więc to świadczy, że Szczawnicę Wyżnią zasiedlali ludzie wschodniego obrządku, ludzie ruscy. Zdaje się, że w czasach nagonki na obrządek wschodni przeszli na obrządek łaciński i stali się Polakami.

Przed wojną światową ci Polacy bardzo grubiańsko odnosili się do naszych Rusnaków, ale po wojnie się wszystko zmieniło, choć tylko o 50 procent. Ludzie zobaczyli świat i inaczej odnoszą się jedni do drugich, Polacy nie drwią z Rusnaków i nie obrażają nas słowami.

Ta wieś Szczawnica przed stuleciem nie była zbyt sławna, tylko na tyle, jak inne nasze górskie wsie. Ludzie zajmowali się gazdowaniem, uprawą tej górskiej ziemi, chowali byki, krowy, owce. Koni w Szczawnicy prawie zupełnie nie było.

Na początku 1850 roku mieszkał w Szczawnicy pan Kuczera. Ten pan Kuczera sprowadził się z Gniezna, gdzie był bogatym panem, ale nie wiem, co zaszło, że przyjechał aż w Karpaty. Drugi pan, to był pan dziedzic szczawnicki Józef Szalay; on sprowadził się z Węgier. Oba te paniska nie miały co robić, to chodziły po szczawnickich potokach i piły wodę, którą szczawniczanie nazywali szczawą. Panu Kuczerowi ta szczawa bardzo zasmakowała, i on potem kupił kawałek tej młaki, na której była ta szczawa.

Ta młaka należała do gazdy Andrzeja Zachwieja, i ten Zachwieja sprzedał parcelę panu Kuczerowi za 80 niemieckich szajnych. Było tej parceli 80 metrów wzdłuż i 60 metrów wszerz. Ale choć ta parcela była mała, to były na niej aż dwa rodzaje wody, z której jedną nazwali Józefina, a drugą Stefania. Ten pan Kuczera zgodził tego Zachwieję, żeby szczawę obmurował i czyścił i nalewał do butelek i zatykał flaszki smołą (żywicą). I ten Andrzej Zachwieja chodził po lesie za smołą, żeby miał czym flaszki zatykać.

Pan Kuczera rozsyłał tę wodę po kraju, żeby panowie wiedzieli, że w Szczawnicach jest taka dobra woda, że się nią można leczyć, bo ta woda ma w sobie kwasy lecznicze. Jak długo ten pan Kuczera był w Szczawnicach, nie wiadomo, ale zdaje się niedługo, bo pan Józef Szalay kupił tę wodę od pana Kuczery, na tych samych warunkach, co i Kuczera od Zachwiei.

Bo trzeba wiedzieć, że Zachwieja sobie zastrzegł, aby każdy szczawniczanin miał prawo tę wodę pić za darmo i brać dzbankiem do domu, ile chce i kiedy chce. I tak było zastrzeżone w kontrakcie.

I za tego to Józefa Szalaya zaczęły się paniska z paniami zjeżdżać do Szczawnicy, żeby się napić tej wody i pochodzić po tych naszych górach. Ale w tamtych czasach nie było jeszcze w Szczawnicach domów mieszkalnych, bo szczawniczanie mieli tylko zwyczajne chałupy. Który gazda miał chałupę z izdebką,to izdebkę wynajmowali panom, a te lepsze chałupy koło drogi miały na drzwiach tabliczki z namalowanym Turkiem albo strzelcem, że w tej chałupie pan może zamieszkać.

Gorzej było z furmankami, bo nie było komu panów wozić. Bo jak wspomniano wyżej, szczawniczanie mało chowali koni, więc za furmankami szczawniczanie przychodzili do Szlachtowej. Szlachtowianie mieli więcej koni, ale znowu trudno było o wozy. Jak już ktoś miał jakieś wozisko, to bardzo niezgrabne, jedna literka dłuższa, druga krótsza, siedziska nie było, ale jak ktoś pojechał furmanić, to związał ociepkę słomy w jaką starą płachtę i nakrył derką, co się nią czeladź przykrywała. To choć kiedy pchły tak oblazły paniska, że się tak panisko ruszał, jak żyd przy modlitwie A przy wsiadaniu na taki wóz były bardzo śmieszne sceny, bo przy wozie nie było deszczółki, żeby można stąpnąć, a potem przekroczyć przez literkę na wóz. To furman musiał panu albo pani pomagać wydrapać się na siedzisko.

Podam tu jeden śmieszny przypadek: Andrij Mironowycz ze Szlachtowej pojechał do Szczawnic i trafili mu się tam panowie, którzy go prosili, żeby z nimi pojechał do lasu. Tam trochę pochodzili i wrócili z powrotem. Przy wysiadaniu Mironowycz chciał pomóc swojej pani zejść z wozu. Pani była tłusta i ciężka. Chłop był tylko w gaciach, które trzymały się na słabym postronku, i kiedy silnie panią przytrzymał i się natężył, postronek się urwał i gacie były na ziemi prędzej od pani. Ale chłop pani nie puścił, żeby gacie łapać, bo się bał, że pani upadnie i się potłucze. Pani to zobaczyła i zaczęła krzyczeć: Andzrzeju, Andzrzeju, wam gatki spadły... A Andij na to:

— Oj, co tam gatki, aby pani nie spadła.

Pani się z tego naśmiała i dała chłopu za to 5 guldenów. Bo trzeba wiedzieć, że pierwsze paniska były szczodrzejsze i płaciły furmanowi honorowo, nie tak jak teraz, że będzie się godzinę targować o jeden grosz.

No więc ten wyżej wspomniany pan Józef Szalay miał trzech synów. Synowie byli bardzo rozpustni, a ich majątek zabrały kochanki, a staremu Szalayowi szczawniczanie wciąż jeszcze robili pańszczyznę. Jak stary Szalay umarł, to zarząd tym szczawnickim zakładem przejęła tzw. Akademia (Akademia Umiejętności w Krakowie) *i pobudowali nad tą szczawą dom, odkryli jeszcze więcej źródeł wody. Niżej o sto kroków są dwa źródła, Magdalena i Waleria, a na Miedziusiu Szymona i Wanda, tak samo woda znakomita.*

Pod zarządem Akademii Szczawnica się rozbudowała, pobudowali „Kur-salon", no i panowie, a i bogatsi Żydzi, ponastawiali willi i pensjonatów.

Przed samą wojną Akademia sprzedała cały zakład leczniczy w Szczawnicy hrabiemu Adamowi Stadnickiemu w Nawojowej, i hrabia wyznaczył zarządcą zakładu pana Maneckiego. Ten pan szlachcic był pełnomocnikiem Stadnickiego, gdy hrabia był małoletni. Zmarł już po wojnie w dorożce w Krakowie, na ulicy. A był ten pan Manecki straszny rusinożerca. Jednego razu, jakeśmy mieli posiedzenie Rady Szkolnej, to się ten pan tak wyraził o nas, Rusinach, że on by nas, wszystkich Rusinów nabił w armatę i wystrzelił het, aż gdzie za morze. No i jego już nie ma, a my jeszcze wszyscy żyjemy.

Po wojnie Szczawnica rozbudowała się dwa razy tyle co była. Chłopi nabudowali pięknych domów, przy drodze jest wiele sklepów, tam gdzie dawniej mieszkali najbogatsi gazdowie, bo gazdowie nie umieli zakładać sklepów, woleli siedzieć w karczmie. Teraz za to siedzą po wierchach nad Szczawnicami, a na ich miejscu siedzą obcy ludzie, najczęściej starozakonni.

Latem przyjeżdża do Szczawnic do 8 tysięcy gości. Ale to już nie tacy goście, jak byli dawniej. Teraz gość się o jajko targuje. Żeby ściągnąć więcej gości, hrabia Stadnicki pobudował „Halatorium", które skończono zeszłego roku. Zaraz po wojnie hrabia Stadnicki wziął do siebie na służbę księcia Woronieckiego. Ten książę Woroniecki był wygnany z Rosji, gdzie zabrali mu to „księstwo", ale i tak każe się tytułować księciem, choć księstwa nie ma. Tamtego roku ten kniaź zabronił szczawniczanom brać wodę i ją zamykał. Szczawniczanie przyszli do niego i powiedzieli, że jak będzie zamykać wodę, to powybijają okna w zakładzie. Tego roku też zaczął zabraniać, ale szczawniczanie, których to interesuje, złożyli po 2 złote i podali do sądu, bo to prawo do brania wody musi być zarekordowane (intabulowane) i tak się muszą o swoje prawować.

Teraz do Szczawnic przyjeżdżają autami. Najpierw prywatnymi, teraz urzędowymi autobusami, co zaprowadził minister Pieracki. Szczawnica ma swoją elektrownię, zbudowaną trzy lata temu. Ma auto do Kropiny i dworzec autobusowy.

Szczawniczanie, którzy fiakrują, mają ładne powozy i konie ładnie ubrane. Kto fiakruje, to się stara kupić na lato ładnego konia.

Na zimę Szczawnica zamiera, a na wiosnę ożywa.

(...)

Przed wojną w Białej Wodzie było sto osiemnaście zagród. Ostał się tylko przysiołek Kornaje – kilka gospodarstw, położonych w bok od głównej drogi. Może podpalacze uznali, że nie warto się fatygować dla tych kilku chałup, może nie mieli czasu albo słabo znali ten teren; Kornaje leżą w bok od głównej doliny, dobrze zamaskowane.

Gdy w drugiej połowie lat pięćdziesiątych atmosfera polityczna trochę zelżała i zaczęto wydawać mapy turystyczne, Białą Wodę zaznaczono jak gdyby nigdy nic – zwarta zabudowa wzdłuż doliny na długości kilku kilometrów. Może przerysowano ją bezmyślnie z przedwojennej mapy, a może fakt nieistnienia wsi uznano za tajemnicę wojskową, któż to może wiedzieć, wtedy z mapami turystycznymi wyrabiały się bardzo dziwne rzeczy. Janusz Berghauzen, który przyjechał ze studentami do Szczawnicy zbierać relacje o wydarzeniach czasu drugiej wojny, rozłożył mapę na stole, podumał i z miną generała rozdzielił studentom zadania. Wieczorem każdy składał sprawozdanie, z kim rozmawiał, o czym się dowiedział, tylko jedna grupa wyznała mocno niepewnie, że niczego nie przyniosła, ponieważ wieś Biała Woda, którą pan doktor im wyznaczył, nie istnieje. – Jak to, wieś nie istnieje? – zawołał Janusz, który w całej swojej praktyce nauczyciela akademickiego nie spotkał się z podobną niesubordynacją. – Może zechcą państwo spojrzeć na mapę? O, tutaj, proszę bardzo, jak byk. – Bardzo nam przykro, ale nie istnieje, panie doktorze. Na mapie może jest, ale poza tym nie ma. Chodziliśmy cały dzień, szukaliśmy, nie ma. Nam też wydało się to bardzo dziwne. – Nie ma wsi? No dobrze, sprawdzimy. Jutro wszyscy idziemy do Białej Wody. Jeżeli zamiast pracować poszliście państwo opalać się nad Dunajec albo na piwo, to macie teraz ostatnią szansę, żeby się przyznać. Obiecuję, że nie wyciągnę konsekwencji. A jutro porozmawiamy inaczej. – Kiedy, panie doktorze, to nie nasza wina, tam są tylko resztki piwnic, pokrzywiska i drzewa owocowe. – Dobrze, sprawdzimy.

Po latach spotkałem przypadkowo w Łazienkach jedną ze studentek Janusza. Niewiele ją obchodziła najnowsza historia góralszczyzny; wyszła za mąż, zajmowała się dziećmi. Jedno spało w wózku, drugie bawiło się w piaskownicy, na ławce leżał tom Cortazara i folia z pieluchami, a dziewczyna powiedziała, że tamten spacer do Białej Wody dał jej więcej niż całe studia i zapamięta go na całe życie, a jak dzieci podrosną, to je zawiezie do Szczawnicy, żeby też zobaczyły i zapamiętały.

(продолжыня наступит)

До Редактора „Бесіды"

Прошу замістити на сторінках „Бесіды" ты пару слів:

Прислано мі з гір „Ватру" Нр 4/31/2000 в котрій пречытал єм статію п.Феця Кузяка. Я тіж знам „літерацку" мову п.Теодора Кузяка, мал єм можливіст чытати розмаіты його байкы і байды. На тот раз п. Кузяк, мало же написал розмаіты глупоты, але позволил собі на ображаня і очерняня люди, в тым і мене. Тым самым дал сьвідоцтво о собі і о тым што репрезентує. Можливе тіж же писал, так як написал, на замовліня. Ґратулюю „Ватрі" такого „літерацкого критика". Я і не лем я знаме, же любуєте ся в шкалюваню. Та я полемікы з п. Кузяком провадил не буду, не знам шкалювати.

Може я і іншы люде сут вам сольом в оку. Вы той соли не выдобате. Шкода панове редакторы „Ватры", же нибы называте ся Лемками. Шкода, бо і по Кузяковым „літерацкым творі" видно – як низко сте впали! То сьвідоцтво о вас! Старе прислівя повідат – псы брешут... Мы і так підеме дальше і будеме робити своє.

Ярослав Зволінскій

Дорога Редакцийо „Бесіды"

Хочу написати пару слів пану Теодорови Кузякови за посередництвом вашого часописма „Бесіда". Прочытала єм в Ватрі" Нр 4/2000 його допис п.н. „Наши імпрези". Пан Кузяк остатньо нич не робит лем ходит по імпрезах і критикує, але лем тото, што му не на руку. По прочытаню його допису зараз видно – кого пан Кузяк любит, а кого ніт. Видно, же на серцю лежат му „твердым каменьом" (повтарям за Кузяком) – „стоваришакы" і „обродовці". Пан Кузяк любит лем тых з „Об'єднаня" і іх імпрезы барз хвалит. На доказ того представлю з його допису два факты:

1) Пан Кузяк пише: „Ватра в Ждині мимо дощу била в тим році удана". Тоту оціну підчеркнено аж грубшым друком.

2) О Святі „Од Русаль до Яна" пише, же: „погода не дописала, дощ і град бив".

Пане Кузяк, былам і на „Ватрі" і на „Русалях". На Русалях дощ лял рівну годину, а потім была чудова погода і імпреза ся одбыла, а на Ватрі ціле пополудня в суботу било перуня і лял дощ, імпрезы на сцені ся не одбыли, бо барз ляло і артисты втікали зо сцены. Так, „же мимо дощу, а била удана" – то юж ваше підлизуваня ся „Обєднанцям" і оціна ваша варз несправедлива.

Не критикую організаторів, бо погода не од них залежна, але треба писати правду, а так ся юж утерло, же находят ся, думам же на замовліня, дописувачы, влучно з редакторами „Нашого Слова", котры лем хвалят Ватру в Ждыни і не знают яку тым способом роблят кривду тій імпрезі, бо вшыткы знаме же так не єст, як ся пише. Думам же правдивы дописы о Ватрі позволили бы єй уздоровити і была бы направду лемківска, бо тепер позостала лем назва.

Пану Кузякови найбарже подабала ся імпреза в Мокрім. Думам же зато, бо як сам пише „не подавано там ани пива" і пан Кузяк смотрил на імпрезу терезвыма очыма.(...)

Дале пан Кузяк зашмарят пану Я. З. (котрого называт „штучним лемком"), же „не навчив свою цуречку" бесідувати по лемківскы. А чом пане Кузяк не написалисте, же пані Олена Дуць-Файфер, котрій так дуже місця посвятилисте в своім дописі, навчыла свої діточкы і свого мужа Поляка красні бесідувати лемківском мовом. Же она і єй діти навчены шанувати наш східній обряд, незалежно ци то православний, ци греко-католицкій. Зато передовшыткым єй барз ціню. Смотте як єй діточкы, всяди де сут, идут до Св.Причастя, бо не вшыткы нашы діти так выхованы.

Але. пане Кузяк николи не чулам, жебы ваша жінка бесідувала по лемківскы, лем як сами пишете – „по матерински, значит по польски". Як видите дачыє під лісом, то треба відіти і своє під носом. Николи єм не думала же в вас сідит тівко злости і глупоты. (...)

Пане Кузяк, я вас не познаю, што ся стало з буквом „ы" в вашім дописі? Не хотіли єй писати „Обєднанці"? А може то вы робите за грошы, як оскаржате Я.З.?

А іщы єдно звіданя. Пишете же „Загорода" Гочова. А чыя „Ватра"?

Чытателька „Бесіды" і „Ватры"

***

Од редактора „Бесіды":

Змасуваний атак на Пана Феця Кузяка!? Жартую...

Не чытал єм реченого номера „Ватры" (не донесли), не годен єм в тым припадку заняти становиска. Зрештом, як редактор і не повинен єм. Міг бым як чытач, котрому жытьова пасия Пана Феця не раз старала ся „докопати" (як в припадку нибы мойого захованя на конференциі в Саноку, на котрій... нияк єм не был!).. Міг бым...

Высоко ціню творчіст Кузяка. І заправды шкода, же цінений Автор „розмінят ся на дрібне", переносит „творчіст" на жывых люди. Чест чловеча в нашым народі была барз шанувана, што нераз підкріслювали социологы – сусідове нашы Шкода, же (без взгляду на самоокрісліня) не годни сме дале нести покону чесных свох предків.

Іщы слово однісні анонімового листу. Його Авторка під листом додала: „Наразі пишу анонімово, але даколи ся уявню." І лем зато здецидувал єм ся на публикацию. Але то уж остатній раз! Памятайте о тым. (пт)

МИКОЛАЙ КСЕНЯК

Сорока і Ласичка

Сідит нагнівана Сорока на плоті.

— Курко, ты – скупаня, індивідуалістка! Іщы і гніздо своє замыкаш.

— Не розсьмішай сусідку, — выскочыла слід дерева Ласичка.

— Ты, баюсата, трим язык за зубами, — одбила ій Сорока, — бо і ты ій крадеш яйця.

— Красти краду, але не ображам єй.

Видите, сут двоякы,
Та і так єднакы.

Шпак, його жена і Чыжык

Шпак враз зо женом докінчуют гніздо. Носят мох, піря...

— Жено, збудували сме палац!

Лем ту одраз де ся взял, ту ся взял Чыжык, і – не знати як і коли – уж сідит в новым гнізді.

— Фантазия, — выпинат ся жолтогрудий. — Одтепер оно – мій дім.

— Твій? Ниґда! — протестує Шпак. — Він – наш! Я зо женом...

— Шпаку, — встала на ніжкы жолта кулька, — гніздо є моє, а ты ся пакуй, бо інакше так ся розкричу і, може, перед свідками смертельно згрішу, а ты за тот гріх понесеш вину.

— Под гет! — тягне жена Шпака.

— Ідеме. Мудрійший уступит.

І одышли.

Мене тто кортит,
І ся звідую, ци даколи
Не є глупий
Тот,
Хто уступит?

Слон і Пиявка

При потоці затримал ся Слон, а Пиявка ся му до ногы загрызла і пье з нього кров. Пье і росне, звекшує ся. Нацицала ся досыта.

— Слоне, — цмокла напоєна, — мы одтепер брат і сестра.

— Я з тобом? Не буд примітивна.

— Брате, вір, - мы родина не хоц-яка: в нашых жылах тече кров єднака!

Дахто вам пье не лем кров,
Він є іщы так противний,
Же ся пхат і до родины.

Старожытна мудріст

Кед жалудок скручат ся з голоду, полеготу принесе посолений хліб. **(Горацій)**

Ніт ничого гіршого, як блуканя по незнаных краях. **(Гомер)**

Мала то чеснота доховати тайомниці; та тяжкым провином ест выґадати ся з тым, о чым треба бы замолчати. **(Овідій)**

Взял ес на ся тоту ролю, та ю грай. **(Сенека)**

Веслуваня ест конечністю, жыти ньом не ест. **(Плютарх)**

Най ся не выносит швец понад черевік. **(Пліній Молодшый)**

Ніт ничого в людскій съвідомости, чого не было бы передше в змысловым дознаню.

(Аристотель)

Кед лічыш раны, біль ест лікарством на біль. **(Катон)**

На вкушыня злых языків ніт лікарства. **(Аристофан)**

Не вшыткы, што мают цитры, сут музыками. **(Варро)**

Николи не ест ся більше самітным нич товды, коли ся ест самітным. **(Цицеро)**

Як самітне ест місто, хоц полне люди! **(Пророк Єремія)**

Максим і Клим

— Знаш, Максим, кед мі Гершко продавал коня гварил, же не ма ниякого ґанчу, а він шліпий на оба очы.

— І добрі ти гварил, адже шліпота то не ґанч, а каліцтво.

♦♦♦

Клим трафил до суду.

— Вік?

— Чотырфесят три!

— Професия?

— Дрібний гандляр.

— Женатий?

— На вшытко вам одповім, пане судьо, лем мя за бортака не берте!

♦♦♦

Максим всіл до потягу без білета, зімал го кондуктор.

— Мусите заплатите кару!

— Не заплачу! Думал єм си же помалы подрындам домів, а вы сами сте кричали: „Проше всядаць!"

♦♦♦

— Віриш, Максим, помогла мі тота маст на гостец, што мі дохтор приписал. Уж єм тераз годен спокійні спати.

— Шкода, бо не буде кому преповідати яка буде хвиля.

♦♦♦

— Повіджте мі, ґаздо, де то вільля „Попєлювка" — зьвідує пані Клима на креницкым „дептаку".

— Кед дате на порцийку...

— Мате ту.

— Дакую! А то пані не знают, же ся тамтого рока спалила?

Писмо Ваня Гунянкы

Окрутний згрыз на мя впал, і то так, як неба! Ани си чловек не подумал, што го така біда найде! Ледвом до себе пришол, а моя ищы все заводит на цілє село. Знате, што ся мі стало? Злодії (Бог бы їх скарал) мя окрали! И то так гідні мі вкрали: Мал я такє пацятиско, дост поправене, и стара гварит: „Жен на ярмак, тепер предновок, а ту ани мукы ни дашто на полуденкы". Жен, та жен! Тай я погнал и продал дост добрі, бо за 65 папірків. Несу вам тото дохыж, як съвяченину, ховам до скрині. Але як єм их вишл втовды, колим ховал, та потому ні, бо такой той ночы згыбли як камфора. А вшыткому кстины винни!

На моє нещестя, кум Панько робил кстины и мы двоє зо старом повлекли ся на тоты велебны кстины, а хыжа остала під боском опіком. Деси уж над раном вертаме ся, смотриме, ...вікно здоняте!... Я такой през вікно лечу до скрині, вшыткa одежа так як стряска, а пінязи, розступ ся земля, ани слыху! „Маш муку! Маш пенцакы! Маш бабо нову тыбетку!" Баба в йойк! Взяла, тай толч головом о стіну. Та што ся дивуєте, я сам мало не рычал. 65 папірків на преднівку по дорозі не ходит! Маш хлопе кстины...

Я до шандарів, але они повіли же не мают часу, бо мусят „шизмы" и „шпіонів" глядати и „Підгірський дзвін" розносити. Та лем сам питам за злодіями аж мі язык на верх выходит. Зімай, хлопе, вітер в поли!

Я ищы все мам надію, што злодія зімам и позерам, то ту, то там, в ночы не сплю, лем вартую и уж ся мі здає, жем „на стежці". Ей! Але як го зімам, буде мал за своє, попамятат Гунянку! А вы, людонькы, кусьцьок мя пожалуйте, бо як люде жалуют, та якоси лекше.

(„Лемко", Нр 24, з 1912 рока)

Послухайте вшыткы люде
лемківского роду —
хто в тым краю рідным, бідным
каламутит воду.
Послухайте, може ся вам
придаст тото в біді,
може навчыт шанувати
братів і сусідів.

(Амброз)

Місце для рефлексий

Йой, як мі добрі з тым Гунянком при боці. Уш не барз єм мал о чым речы, а він мі мысель піддал. Памятате ачий сами як він о прогібіції писал, - як Кейдин хлоп гварил:

— ...В Америці добрі як выберут доброго президента, а як планного, та ніт роботы.

— Та чом выберате планного?

— Та фрас го знає, котрий добрий, а котрий планний. Оно аж по выборах ся покаже.

І я сой з оного так міркую – же годно ся справедати дакого, хто стрылит дурницю зато, же наперед не знал. Але ту, на оным ближнім подвірци уш наперед видно было як на лысий голові. Адже – якій хто підстароста, такым і старостом буде. Уш вшыткы добрі знапи, уш мі не повісте – же ні!

Кєд сте ся бояли прогібіції – мате аберацию! Хроматычну.

W NUMERZE:

str. 2 – prezentacja numeru;
str. 3 – *Nowiny – nie nowiny, nie tylko z Łemkowyny; - Z prasy: z komentarzem i bez* – wycinki z prasy;
str. 5 – *„Wiczna pamiat" Gorlickiej Bursaku* (Olena Duc-Fajfer) – pośmiertne wspomnienie o Piotrze Fecicy, działaczu , mecenasie i publicyście;
str. 6 – *Petro Fecica* (Jarosław Zwolinski) - spojrzenie na życie; patrz wyżej;
str. 7 – *Ruch rusofilski, lipiec 1919 – grudzień 1920* (Bogdan Horbal) – kontynuacja, cz. 4;
str. 8 – *Czas Watr...* (Anna Rydzanycz) – felieton na temat Łemkowskich Watr na Obczyźnie;
str.10 – *VIII Spotkania z Kulturą Łemkowską* (Andrzej Kopcza) – recenzja imprezy w Gorzowie Wlkp.;
- *Wieczór Grabana... w Ruskiej Bursie* (pt) – szkic o wieczorze autorskim;
str. 11 – *Nasze łemkowskie zbliżenia z Europą. Łemkoznawcze wykłady na Sorbonie* (Olena Duc Fajfer) – autorska relacja i refleksje Dr Heleny Duc-Fajfer (Uniwersytet Jagielloński);
str. 12 – *Ruska Bursa zapachniała „kieselyczką"* (Murianka) – szkic o spotkaniu przedwigilijnym;
str. 13 – *O naszej łemkowskiej pisowni* (Jarosław Horoszczak);
str. 14 – Ogłoszenie o rekrutacji studentów na nowo powoływany kierunek studiów – filologię łemkowską/ rusińską (Akademia Pedagogiczna w Krakowie);
- *Nie damy się ogłupić* (Redaktor) – wstęp do dyskusji (patrz – artykuł Jarosława Horoszczaka);
str. 15 – *W Pieninach* (Antoni Kroh) – rozdział z książki *Sklep potrzeb kulturalnych* (z cyklu „Rusyniana w obcojęzycznej literaturze"), cz. 3;
str. 17 – Listy;
str. 18-19 – aktualności satyrą, myśli, rozrywka.

Wkładka: *Antologia VIII Łemkowskiej Jesieni Twórczej, Krynica – Gorlice* 2000; str. I – Hawryił Hatinger-Klebaszko – wiersze, str. II – Michał Sandowycz – proza, str. III – Pawło Stefaniwskij – wiersze, str. IV – Paweł Korobczak – miniatury prozą, str. V – Olena Duc-Fajfer – wiersze, str. VI – Petro Murianka – proza, str. VII-XII – Michał Kowacz – opowiadanie.

- na pierwszej stronie okładki: *Przygrzało słońce* – (Cenkiew w Bodrużalu) foto: Dionizy Duhas;
- na ostatniej stronie okładki: *Zima w Kopciowej* - foto: Władysław Graban.

♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦

„B E S I D A" - dwumiesięcznik Zarządu Głównego Stowarzyszenia Łemków • Redaguje zespół: Helena Duc-Fajfer (dział literacki), Andrzej Kopcza (dział kulturalny), Piotr Trochanowski (redaktor odpowiedzialny), Jarosław Wornacz (sekretarz redakcji - historia, aktualności) • Adres redakcji: 33-380 Krynica, skrytka pocztowa 123 • Kolportaż: Dymitr Rusynko - Zarząd Główny Stowarzyszenia Łemków, 59-204 Legnica 6, ul. Zofii Kossak 6 - na ten adres należy składać zamówienia na prenumeratę • cena pojedynczego egzemplarza - 3 zł. - plus opłata za przesyłkę Przedpłata na prenumeratę roczną wraz z kosztami przesyłki – 28,20 zł.

♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦

Numer dotowany przez MKiDN

numer zamknięto 27 lutego 2001

Walter Maksimovich
Digitally signed by Walter Maksimovich
DN: cn=Walter Maksimovich, o=www.lemko.org, ou, email=walter@lemko.org, c=US
Date: 2010.02.17 14:26:11 -05'00'

Рідна, тиха, тепла, деревяна моя хыжо!..
Коли за порогом срібний мороз тріщыт,
Хоц пятдесят зим минуло, мі все іщы
Твое тепло нибы перша любов ся привиджат.
(Петро Мурянка)